

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2025

Cilt/Volume: 2025

Sayı/Issue: 1

Tarihin Yıkımına Karşı

Against the Destruction of History

Sümeyra Çalışkan*

Özet

Bu çalışmada tarihçi Paul Veyne'in Türkçe'ye "Tarih Nasıl Yazılır" adıyla çevrilmiş kitabı ele alınmıştır. Bir kitap eleştirisi olmaktan ziyade Veyne'in tarih ve tarih yazımına dair görüşlerinin hataları işaret edilmiştir. Veyne'in yaklaşımını tarih ve tarih yazımını nasıl yoksullaştırdığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tarih metodolojisi için dikkat edilmesi gereken vurgularına rağmen oldukça önemli konularda hatalı düşünmeye sevk edeceği bulgulanmıştır. Tarih kavrayışı ve metodolojik yaklaşım söz konusu olduğunda Veyne'in görüşlerine eleştirel yaklaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Tarih felsefesi konusundaki reddiyeci tutumunun perspektif oluşturmaya mâni olacağı düşünülmektedir. Kitabın tamamından ziyade bu çalışmanın sınırları ve önem atfedilen hususlar dikkate alınmıştır. Diğer konuların da başka araştırmacılar tarafından sorgulanması gereğine ulaşılmıştır. Veyne'in tarihin bilim olup olmadığına dair tartışma bağlamındaki görüşleri ele alınmamıştır. Bunun nedeni bu konuda yeterli birikime sahip olmadan yargıda bulunmanın bilimsel sorumluluğa zarar vereceği düşüncesidir.

Anahtar Kelimeler: Paul Veyne, Tarih Metodolojisi, Tarih Felsefesi, Tarihin Doğası, Tarihsellik.

* Sorumlu Yazar/Corresponding author: Dr., skepticalmodest@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2728-1821.

Atıf/Citation: Çalışkan, S. (2025). Tarihin Yıkımına Karşı. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2025 (1), 150-180.

Geliş/Received: 06.01.2025

Kabul/Accepted: 30.01.2025

Abstract

In this study, historian Paul Veyne's book translated into Turkish as "How History is Written" is analysed. Rather than being a book criticism, the errors of Veyne's views on history and historiography are pointed out. It is tried to reveal how Veyne's approach impoverishes history and historiography. It has been found that despite his emphasis on historical methodology, he would lead to erroneous thinking on very important issues. It is understood that Veyne's views should be approached critically when it comes to historical understanding and methodological approach. It is thought that his rejectionist attitude towards the philosophy of history will prevent the formation of a perspective. The limits of this study and the issues of importance have been taken into consideration rather than the whole book. It has been reached that other issues should be questioned by other researchers. Veyne's views in the context of the debate on whether history is a science or not have not been discussed. The reason for this is the idea that making judgements without having sufficient knowledge on this subject would harm scientific responsibility.

Keywords: Paul Veyne, Methodology of History, Philosophy of History, Nature of History, Historicity

Giriş

“Tarih Nasıl Yazılır” adıyla çevrilen kitabın yazarı Paul Veyne arkeolog ve tarihçidir. Bu formasyonunun tarih yazımına dair burada ele alınan görüşlerini etkilediği düşünölmektedir. Ayrıca tarihin post-modern düşünce etkisinde kalması ve post-modernizmin popülerleşmesinin Veyne’in aşırı söylemlerinin kaynağı belki beselyicisi olduğu düşünölmektedir. Bu çalışmada Veyne’in söylem ve iddiaları bir ana 3 alt başlık altında değerlendirilmektedir. Veyne’in tarih ve metodolojik yaklaşımının tarihi sınırlandırdığı, perspektif yitimine yol açtığı ve tarihi daralttığı anlaşılmakta ve bu alt başlıklar altında incelenmektedir. Bu adlandırma ve yaklaşım kitaba yahut içerdiği düşünce ve yaklaşımlara olan önyargıdan kaynaklanmamıştır. Daha ziyade değerlendirme neticesinde ortaya çıkan resmi betimlemeyi amaçlamıştır. Tarihsellik, tarih bilgisi ve değerlendirilmesi, tarih yazımı, tarihin bugünle ilişkisi gibi çeşitli düşünceleri ele alışı tarihçilik, “tarih ve insan” ile ontolojisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu türden fikir teatisinin tarih için faydalı olduğu düşünölmektedir ve makale içerisinde de görmek kabil olacaktır. Veyne gibi Batılı tarihçi yahut düşünürlerin “kutsal kitap” yazan yüce kişiler olarak konumlandırılıp bizim karşı fikrimiz olamaz, yetkin değiliz, olamayız tutumundan da çıkmak gerektiği düşünölmüş ve gösterilmeye çalışılmıştır.

Paul Veyne’in tarihi olaylar hakkındaki yaklaşımı esasen tarihin ontolojisinden kaynaklanır. Bu ontolojiye işaret edilmesi gerekir ancak eleştirisi tarihin sınırlılıkları bağlamında olmalıdır, burada bir nebze buna odaklanılmıştır. Veyne’in tarihçiye dair görüşleri gerçekte bağdaşmamakta, keyfi bir buyurganlıkla tanımlanmakta olduğu görölmektedir. İlâveten tarihin yöntemlerini ve tarih felsefesi-düşüncesi literatürünü yadsımaktadır ancak ikna edici bir düşünceye dayanamadığı da görölmektedir. Veyne tarihselliği esas olarak konumlandırmaktadır. Bu durum tarih ve insan kavrayışını yoksullaştırabilme potansiyeli taşıdığı örneklenmektedir ve son olarak Paul Veyne’in önemli mantık hatalarına düştüğü görölmektedir. Ayrıca önemli hususları güçlü gerekçelere dayanmadan bir tarafa attığı da ifade edilmelidir.

Kitabın yayınlandığı Fransa’da muhtemel eleştirilerle kitabın zafiyet ve sağlık durumu üzerine bir literatür oluşmuş olduğu ancak Türkiye’de bu konuda bir noksanlık bulunduğu düşünölmüştür. Eserin çeşitli tarih bölümlerinde de okutulması bu noksanlığı bir nebze doldurma gereği ortaya çıkarmaktadır. Eserde tarihin bilim olup olmadığı ile ilgili 19. yüzyıldan beri süren münakaşaya yer verilmişse de burada bu konu ele alınmamıştır. Zira bu konuda yeterince birikime sahip olmadan yazmanın bilimsel sorumluluğa zarar vereceği düşünölmüştür.

1. Veyne'in Yıkımına Karşı

Veyne'in ilk önemli iddiası “olay”ın hiçbir zaman doğrudan doğruya ve tam olarak kavranmayacağıdır (Veyne, 2014: 19). En temelde zaten tarihin iddiası, tarihte olmuşu “bütünüyle” kavramak değildir. Bundan dolayı bu eleştiri “tarih yazımı”nın doğasına uymaz. Tarihçiler kalıntıları eleştiri, sentez, karşılaştırmayla “olaya dair” ulaşabildikleriyle, yoruma el verebilirliklerle yetinirler. Dolayısıyla başka bir bahiste ifade ettiği “*tarihçiler Roma İmparatorluğu’nu incelemez, bu İmparatorluk hakkında bugün hâlâ bilebildiklerimizi inceler*” (Veyne, 2014: 32-33) sözü tarihin doğasını ifade eder, zaafını değil. Zira tarih, temelde bu zorundalıkla sınırlandırılmış bir bilgi alanıdır. Ancak tarih alanına yeni giren öğrenciler için metodolojik bir ikaz olarak önemli bir örnek olabilir. Bununla beraber buna “yalnızca bilebildikleri” değil tarihçinin kanıtlardan çıkarsadıkları, bakış açısından etkilendikleri gibi “tarihçinin etkisi” bağlamını da eklemek gerekmektedir. Veyne de daha sonra tarihçi faktöründen söz eder ve bu da metodolojik olarak tetikte olunması gereken faktörü belirtmesi bakımından önem taşır. Buna karşın kitap ve kaynaklardaki tutarsızlıkların, tarihin mantıklı olmadığını ispata kâfi olduğuna (Veyne, 2014: 33) hükmetmesi önemli bir zafiyetidir. Tarih “geçmiş hayat”ın bir kısmını ele alan bir alandır ve söz konusu hayatta olaylar ve durumlara farklı yaklaşımlar, değerlendirmeler olması mantık dışından ziyade hayatın mantığına uygun olandır. Tarih kitapları ve değerlendirmeler üzerinde de tutarsızlıklar olması bu cümledendir.

Veyne göre tarihçi koleksiyoner yahut estet değildir ve dolayısıyla güzellik yahut ester onu ilgilendirmemektedir. Tarihçiyi gerçeklik ve hakikat dışında hiçbir şeyle ilgilendirmemektedir (Veyne, 2014: 27). Bu yaklaşım son derece öznel bir yargı ve kabul olduğu gibi tarihçiyi de insan olmaktan soyutlamaya tekabül eder. Koleksiyonerlikle ve konusuna göre estet, güzellik, nadirlik tarihsel olarak ilgilendirirse tabii olarak ilgilendirir. Sanat tarihi, anlayışı gibi konular yahut nadir parça, olgularla karşı karşıya ise ilgilenmemesi tarihçilik icra etmemek, noksan icra etmek olacaktır. Tarihçiye dair bu tek tipleştirme kabul edilebilir olmayan bir dayatmadır. Son olarak “tarihçi” olan ancak hakikat dışında maksadı olan birçok tarihçi bulunduğunu da belirtmek gerekir. Aksi halde “tarih” ve “tarihçi” hakkında, tarih kitapları hakkında hatalı bir algılayış oluşur ki bu kültürel olarak tasvip edilebilir bir durum değildir.

Tarihçiyi yoksullaştıran diğer bir görüşüne göre tarihsel yöntemden söz edilemeyeceğidir¹ (Veyne, 2014: 27). Oysa eserinde karşılaştırma, metin ve belge yorumu,

¹ Veyne 147. sayfadan itibaren bu konuya “Tarihin Yöntemi Yoktur” alt başlığı altında yeniden döner. Tekrara düşmemek adına buradaki ifadeleri yeniden ele alınmayacaktır. Söz konusu alt başlığa geçmişi anlamak için

seçme ve düzenleme, kavramsallaştırma, temsil, bağlama yerleştirme, sentez, art görüşü, eleştiri, anakronizm, şerh, zihniyet tarihi, Annales'ten bolca bahseder. Bunların tamamı yöntem ve yöntem ekolü çerçevesindedir. Tarihçinin ilgilendiği dönem ve kaynaklar bağlamında başka yöntemlerle de çalıştığını eklemekte fayda var. Bu da Veyne'in ciddi bir biçimde tarih yazımı üzerinde düşünüp ürettiğine dair kuşku uyandırmaktadır. Aynı cümlenin devamı olarak tarihsel eleştirinin yegâne görevinin *"Bu belgenin bana bunu öğrettiğini düşünüyorum, bu konuda ona güvenebilir miyim?"* (Veyne, 2014: 28) olduğu yargısında bulunur. Oysa en meşhuru Lorenzo Valla'nın Constantine Bağışı belgesine yönelik eleştirisinin (Alatlı, 2014: 567-570) bunun çok ötesinde olduğu bilinmektedir. Valla, belgeyi çeşitli açılardan, bağlamdan sorguladığı gibi etimolojik olarak da sorgulamıştır. Bu örneği bir kenara bırakırsak Veyne'in ifadesi kendi deneyim, yargı, aklıyla sınırlamakta olduğunu göstermektedir. Esasında tarihçinin önüne çıkacak belge, kanıtlara ve karşılaştırılabileceği unsurlara, önceki çalışmalara bağlıdır ve buna başka unsurlar da eklenebilir. Veyne'in eleştiriye yüklediği anlam, kapsamını daraltmakta, tarihsel sorgulamayı geriletecek vasfa sokmaktadır.

"Tarihin yöntemi yoktur, çünkü tarihin hiçbir beklentisi yoktur; gerçek şeylerin anlatılması onun için yeterlidir" (Veyne, 2014: 28) ifadesi de bu bağlamda ifade edilir. Oysa bu ifade araştırma alanı olan tarihin yöntemi olmadığını söylerken, nesne olan tarihin beklentisi ifadesiyle mantık hatasına düşer zira tarihin değil tarihçinin (ve okurun, siyasetçilerin) beklentisi vardır ve birçok tarihçinin çeşitli beklentileri olmuştur, bulunmaktadır. Gerçek şeylerin anlatılması her tarihçi için maksat olmadığı sıklıkla görülür ve bu kâfi de görülmeyebilir. Veyne, tarih ve tarihçi algısına dair dar perspektifini yegâneleştirmektedir ki bu da kabul edilebilir değildir. Devamen tarihin yalnızca hakikatin peşinde olduğunu belirterek burada "tarihe" faillik yükleyerek hataya düşer. Söz konusu olan tarihçidir ve tarihçilerin tamamının tarihle işigali hakikat için olmamaktadır. Yazar, tarihin hiçbir norm dayatmadığı, hiçbir kuralı temel almadığını ve onun için kabul edilemez hiçbir şey olmadığını ifade ederek yukarıda yer verilen savını güçlendirmeye çalışır. Ancak ifade edildiği gibi tarih araştırmalarının norm ve kuralları bulunur. Örnek olarak bir belgeyi, ortaya çıktığı tarihi bağlamda ele alınması gereği tarih araştırması için normdur. Belgenin iç ve dış tenkitinin yapılması için de aynısı geçerlidir. Burada tarih metodolojisine ait tüm literatüre yer vermek bu

çevremizdeki hayata baktığımız gibi bakmanın kâfi geleceği savunusuyla başlar ki bunun ne denli yetersiz olduğu açıktır. Bu ifadeye karşılık; günümüzde çevremizdeki her politikacının doğruyu söyleyen bir otomat, her yayının hakikati aksettiren bir araç haline gelmediğini hatırlatmak en temelde yeterli görünmektedir. Tarih yönteminin olmadığı konusundaki ısrarı üzerinde ayrı bir çalışma daha sağlıklıdır zira Veyne'in tezlerine literatür bağlamında önemli cevaplar getirmek gerekli ve mümkündür ancak bu çalışmanın maksadı ve çerçevesini aşmaktadır.

çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Ancak Veyne'in tek tek bu metot kurallarını ele alıp ikna edici bir biçimde çürütmediğini, genel geçer sansasyonel bir yargıda bulunduğu görülmektedir.

“*Tarih Sakatlanmış Bilgidir*” alt başlığı da (Veyne, 2014: 29-30) Veyne'in tarih metodolojisinde bilinen bir durumun yine sansasyonel bir biçimde “sakatlanmış” ifadesiyle gündeme getirmesidir. Burada Veyne, hiçbir iz kalmamış bir şeyin, olmuş olabileceğini hayal etmenin doğaya aykırı bir çaba olduğunu belirtir. Buna karşın tarihçilerin “hiçbir iz”i olmayanlar üzerine çabada bulunamayacağı açıktır. Belgeler, kalıntılar, anlatılar çerçevesindeki iz'ler bağlamında muhayyilesini harekete geçirmesiye ontolojik bir duruma tekabül eder ki bu da doğaya aykırı olmak bir yana tarih yazımının, araştırmasının doğasının bir parçasıdır. Bununla beraber Veyne, belgelerin noksanlıkları dolayısıyla kusuru hemen hissetmeyeceğimizi (Veyne, 2014: 30) söyler ki bu tarih için önemli bir metodolojik ikaz olarak kabul edilmelidir.

Kitabın İkinci bölümünün başlığı “*Her şey Tarihseldir, O halde Büyük Harfli Tarih Yoktur*” (Veyne, 2014: 31) ifadesidir. Bu da Veyne'in buyurgan ve kesin hükümlü üslubunun diğer bir yansımasıdır. Tarihsellik önemli bir unsur olsa da bu ifade, insana dair ne varsa tarihin odalarına yani döneme hapseden bir anlayışı vazeder. Bunun tarihin anlamını büyük oranda yoksullaştırdığı şüphesizdir. Ayrıca tarihi değerlendirmeyi de bir yönüyle gereksiz bir çaba olarak telakki ettiği izlenimi uyandırır. Zira “tarihsel” kalan bir tarih, insan hakkında pek bilgi vermeyeceğini; tarihteki insanlar, insanlık tarihi, tarih muhasebesi üzerinde durulup düşünülmeceği, çıkarımda bulunulamayacağını zımnen ifade eder. Oysa tarihle insanın ilişkisi ekseriyetle bu minval üzere olduğu gibi tarihçiler içinde anlamlı ve araştırmaya değer olması tarihselliğin üzerinde olmasıyla, görülmesiyle ilgilidir. Aksi halde tarih bir 16. yüzyıl freski konumunda kalır.² Geçmişte neler olup bittiğine vâkıf olarak günümüzü anlamak ve geleceğe dair tasavvur ve kestirimlerde bulunmak için tarihe sıklıkla başvurulur. Tarihsellik, tarihsel dönemin künhüne varmak için önemlidir, anakronizme mâni olabilir ancak tarih “tarihsellik”le sınırlanamaz.

² Veyne aynı hususa “*Tarih Bir Sınır-Fikirdir*” (Veyne, 2014, s. 44-45) alt başlığı altında tekrar değinir. Burada “*Bir olay ancak bir dizi içinde anlamlıdır, dizilerin sayısı ise sonsuzdur, hiyerarşik olarak birbirlerine hükmedecek konumda değildir ve göreceğimiz gibi, bütün perspektifleri içeren bir geometralde buluşmazlar. Tarih fikri ulaşılmaz bir sınır ya da daha doğrusu, aşkın bir fikirdir; bu Tarih yazılamaz, topyekûn olduğunu sanan tarihyazımları, sattıkları mal hakkında okuru farkında olmadan yanılır, tarih felsefeleriye dogmatik yanılmadan doğan birer nonsense'dir (safşata) ya da, doğrusu, çoğunlukla " . . . nin tarihi"nin felsefesi, ulusal tarih olmasalardı safşata olurlardı*” iddiasında bulunur. Ancak bunun da tarih felsefesi külliyatını bir tarafa atması bir tarafa, insanın tarihteki serüvenini düşünme, anlam verme, çıkarımda bulunma arzusunu, bu iştiyakla tarihle iştiğal etmesini de bir yana atarak tarih ve ona yüklenen, onda aranan anlamı indirgemeye görmezden gelmesidir ki bu tarih üzerine düşünme, okuma ve yazmayı fakirleştiren bir yaklaşımdır.

Veyne'in "*Tarihin Tutarsızlığı*" alt başlığında ifade ettiği tarihin bütünüyle belirlenimsiz bir alan olduğu tezine müteakip "*bunun tek istisnası vardır: Söz konusu alana giren her şey gerçekten olmuş olmalıdır.*" (Veyne, 2014: 31) cümlesi de tarihteki kimi konuların bütünüyle belirlenimsiz olmadığı gerçeğini gölgede bırakır. Çünkü kaynakların çok az olmadığı birçok tarihsel konudan "bütünüyle belirlenimsiz" olarak söz etmek yerinde bir tespit olarak görünmemektedir. Cümlenin devamındaki istisna olarak sunulan "*her şey gerçekten olmuş olmalıdır*" ifadesi de tarih araştırma ve sorgulamalarını tek bir alanla sınırlamaktadır. Tarihçiler kaynaklarının, konularının "gerçekten olmuş" olduğunu hemen kabul etmezler, olmuşluğu sorgularlar, anlatıların her zaman gerçekten olmuşu aktarmadığı vakidir ve bu durumlarda tarihçiler bu anlatının neden ortaya çıkmış olabileceğini ve neye hizmet ettiğini sorgular, işlevlerini, etkilerini araştırırlar. Mesela "Constantin Bağışı" gerçekten olmamıştır ancak böyle bir belge vardır ve bu belgenin maksadı, işlevi, etkileri araştırılıp ortaya koyulmuştur. Veyne'in buraya almadığımız müteakip cümlesinde; alanın sıkı mı gevşek mi, tek parça mı boşluklu mu olmasının önemli olmadığı tezinin de bu minval üzere hatalı olduğu görülmelidir. Zira tarihçinin önündeki kaynakların sıkı yahut boşluklu olma durumu olmama durumuna göre daha fazla veri, karşılaştırma, muhakemede bulunma imkânı verir yahut vermez. İlkçağ tarihlerinin bunca muamma dolu olması yabana atılır bir durum değildir ve bu da söz konusu durumla doğrudan ilgilidir. Bu konuda Veyne ayrıca Cicero üzerinden örnek vererek, etrafındaki entrikaların tarihçi için pek mühim olmadığını, sadece kendi içlerinde ve sırf vuku bulduklarından merak uyandırdığını savunur ve tezini genelleştirir: "...*tarihsel bilgi açısından, bir olayın olmuş olması, onun bilinmeye değer olması için yeterlidir*" (Veyne, 2014: 34) . Bu tez önemli oranda indirgeyicidir. Söz konusu entrikaların bağlamı, bugünle kurulacak bağlantı, tarihsel muhasebe, olayların seyrine etki, siyasal tarih, düşünce tarihi bağlamı gibi birçok bağlamda değerlendirme söz konusu olabilir ve bu önemini değiştirebilir, ele almayı etkiler. Olayın olması, bilmeye değer olması için kâfidir demek tarihsel araştırma ve merakı, bağlamı da bir köşeye atar, tarihsel ilgileri görmezden gelir. Oysa Veyne'in bu ifadesi yalnızca tarihin konusu olması için bir sebeptir. Yukarıda İfade edildiği gibi tarih yalnızca "olan"la ilgilenmez, olanı da yorumlamak tarihçiliği bir üst düzeye çıkarıp kavrayışı güçlendirmeye katkıda yabana atılamaz bir işlev görür.

Tarihçiliği kaba bir biçimde sunan diğer bir Veyne yaklaşımına göre; kaynaklarda bir yüzyılın çok az yer alırken kimi günlerinse sayfalarca yer kapladđını görürüz. Bu durum tarihçiye romancıya benzer bir güven oluşmasını sağlar ve üzerinde pek durulmayan zamanlarda hiçbir olay olmadığına dair bir varsayım oluşturur. Bu düşünce yapısından hareket

eden Veyne nihayetinde şu neticeye ulaşır; “*Oyunun kuralı, rastlantının seçip günümüze ulaşmasına izin verdiği birkaç ipucunun en kısa yoldan fark edilebilmesi için mümkün olduğu kadar az (tarihçi dikkatli olmalıdır) varsayımında bulunmaktadır.*” (Veyne, 2014: 34) Yeniyetme bir tarih öğrencisinin dikkatini celbetmek için önemli bir ikaz olabilecek bu ifadenin; söz ettiğimiz gibi tarih öncesi, ilk çağların muammalarla dolu olmasından gelir, Veyne bu hususu gözardı ederek hükümde bulunur. İlâveten tarihçinin bir günü birçok sayfayla anlatıp on yılı tek satırla geçmesi, her zaman, bilimsel tarihçi için ekseriyetle öznel bir keyfiyetten kaynaklanmaz. Tarihî belge ve kaynaklardan olayın öneminden, atfedilen önemden doğrudan etkilenir. Dolayısıyla Veyne’in iddia ettiği gibi burada temel; rastlantının günümüze ulaşmasına izin vermesi değildir. Rastlantının da etkisi bulunur ancak mesela öncelikle yönetilen sınıfların özenle saklanan kaynaklarıyla alt sınıflara ait (varsa) kaynakların aynı öneme tabi tutulup korunmaması, eserlerde önem atfedilmemesinden etkilenmiştir demek hata olmaz. Buna tarihte vuku bulmuş toplu yok etmeleri, kütüphanelerin yakılıp yıkılması, dağıtılması minvalindeki olayları da eklemek Tarihçinin mümkün olduğunca az varsayımında bulunması gerektiğine dair hükmünün “*mümkün olduğunca bağlama uygun varsayımında bulunmalıdır*” biçiminde revize edilmesi de tarih araştırması, değerlendirmesi için daha müspettir. Azlıkla kendini sınırlayamayacağı konular daima olabilecektir ki bu durumda “*makullük ve bağlam*” önem kazanır.

“Olguların Mutlak Büyüklükleri Yoktur” alt başlığı altında

“Her dönemin kavrayışları ya da teamüllerinin tarihsellik ormanında açtığı temizlenmiş alanda, bölgeler arasında sabit bir hiyerarşi yoktur; hiçbir bölge diğerine kumanda edemez, diğerini yutamaz... bazı olguların diğerlerinden daha önemli olduğu düşünülebilir, ancak bu önem de tamamıyla, her tarihinin seçtiği kıstaslara bağlıdır ve mutlak bir büyüklüğe sahip değildir. İktisadi tarih, siyasi tarih, teknik tarih, vb. arasında ayırım yapmak zor değil, ama hiçbir yöntemsel kural, bu tarihlerden birinin diğerlerinden önce geldiğini öğretmez bize; öğretseydi ve Marksizm kanıtlanmış hakikat olsaydı, yine de tarihi anlatma tarzını etkilemeyecek gayet Platonik bir hakikat olurdu” (s.37). iddiasında bulunur.

Öncelikle “tarihsellik”in tarih değerlendirmelerini kısıtladığını yukarıda ifade ettiğimizi belirtelim. Tarihsel olaylar ve olgular dönüm noktası yaratma özelliklerine sahiptir. En basitinden Fransız İhtilali’nin “yönetilenler” bağlamında müteakip tarihte oldukça keskin değişiklikler, savaşlar ortaya çıkardığını hatırlamak gerekir. Kimi

olguların diğerlerinden daha önemli olmasını “en fazla” olarak nitelemek de tarihin dolayısıyla tarihte yaşanmışın önemini hafifseyen, indirgeyen bir niteleme olduğu görülebilmektedir. Olgular, bağlamlarına ve belirli tarihsel periyotlar çerçevesinde mutlak büyüklere sahip olurlar. Hiçbir bölgenin diğerine kumanda edemeyeceği, yutamayacağına dair ifadesi hiyerarşikleştirilmeye çalışan zihinle ilgili görünür. İktisadi, siyasi, teknik tarihlerden birinin diğerlerinden önce geldiğini öğretemeyeceğine dair ifadesiyse tarihsel olaylardan soyutlamanın neticesinde ortaya çıkan bir illüzyondur. Zira tarihsel olay, durum, dönemler bağlamında değerlendirildiğinde kimi yer ve dönemlerde iktisadın, kimilerinde siyasetin, kimilerinde iki faktörün benzer oranda “baskın” olduğunu görmek mümkündür. Bir alanın diğerinden önce geldiğine dair genel geçer bir tarih yorumu yapılması zor olsa da kimi ülkelerin kimi olaylarında, dönemlerinde bir diğerinin baskın olduğunu görmek kabildir. Marksizmi bir bütün olarak hatalarının, doğru tespitlerini gölgede bırakması yanılığısına düştüğü anlaşılmaktadır. Marksizm’in kanıtlanmış bir hakikat olması durumunda “yine *de tarihsel anlatma tarzını etkilemeyecek platonik bir hakikat olacağı*” tezi de indirgeme ve Marksizm’in başarılı açıklama biçimlerini bir kenara atmaktır. Bilimsel hakikat olarak ispatlanmamış olmamasına rağmen Marksizm’in tarihi ele alma biçimiyle yazılan geniş tarih yazımı külliyatı bunca önemliken ve önemini korurken bilimsel hakikat olsaydı temelden köklü büyük bir değişiklik yaratmayacağını iddia etmek cılız bir argümandır. Dolayısıyla “*tarih yan yana yerleştirmeler diyarıdır*” (Veyne, 2014: 38) önermesi yetkinleşen tarih yazımını, bu vasfından soyutlamaya hizmet edecek başarısız bir çıkarımdır. Tarihsel dönemler, bölgeleri ele alan tarihçi, kaynakları ve yetkinliğinin etkisiyle baskın unsurları ortaya koymaya çalışır. Nihayetinde tarihin belirli bir olayında rol alan tarihsel kişinin, kişilerin eylemini iktisadi mi siyasi mi, teknik mi önceliğe göre eylemde bulunması söz konusudur. Bunlardan birinin baskın olmasının da diğerlerinin etkisi olmadığı anlamına gelmemektedir. Veyne, bu konuya dair vurgusunu başka bağlamlarda da yapmaktadır ve bundan dolayı her ifadesi burada ele alınmamıştır.

1.1. Veyne de Tarihin Sınırlandırılması

Veyne’in diğer bir kesin hükmüne göre; “*Evrimin anlamı, biyolojik, teolojik...bir sorundur, ama tarihsel bir sorun değildir. Çünkü tarihçi tarihi, veçhelerinden birine feda etmek istemez, bu veçhe ipucu olur.*” (Veyne, 2014: 46-47) Herhalde bu cümleyi kurmak için tarihçi de dahil olmak üzere insanların tarihe, insanlık tarihine bakış ve değerlendirmelerinden habersiz olmak gerekir. Zira evrimin anlamı tarih yazımını, değerlendirmelerini baştan sona değiştirecek

potansiyeli taşır. Evrime yüklenen anlama göre tarihte ezilen sınıflardan söz etmeyi dahi olanaksız kılabilir. En üstünün hayatta kalması anlayışını mündemiç evrim değerlendirmesinin tarihi nasıl etkileyeceği bir köşeye atılabilecek türden değildir. Öte yandan biyoloji, teoloji, antropolojik sorun olarak kabul edilecek evrimin, bu konulardan da yardım alan tarih için sorun olmadığını iddia edebilmek rasyonel değildir. Bu türden hususlar talî bir veçhe değil temel veçhedir ve dolayısıyla tarihinin tarihi veçhelerden birine feda etmeyeceği yargısının ne denli sığ olduğunu da göstermektedir.

“Hangi Olgular Tarihseldir?” alt başlığı altındaysa Veyne önemli bir tarihsel külliyyatı bir tarafa atar. Ona göre; “*Herder ve Hegel'den Collingwood ve Toynbee'ye, tarihçilik yararsız ya da hatalıdır; sorunları çözmek...koymak bir yana...zorluklar yaratmıştır. Tarihçiliğin dışına çıkmak için her şeyin tarihsel olduğunu ortaya koymak yeter; bu şekilde en son noktasına taşınan tarihçilik zararsız hale gelir*” (Veyne, 2014: 51). Veyne'in saydığı isimlerin öncelikle tarih felsefesi alanına giren tarih üzerine genel bir düşünce ortaya koymaya çalışan isimler olduklarını belirtmek gerekir. Bu isimlerin tarihle ilgili temel eserlerine bakıldığında³ birçok ufuk açıcı kavrayış ve metodolojik önem arz eden düşünceler olduğunu belirtmekle yetinelim. Bu isimlerin zorluklar yarattığını ifade etmesi anlaşılabilir değildir zira bu isimler kendilerince sorunlara yanıtlar getirmişlerdir ancak herhangi birini nihai sözü söyleyerek sorunu çözen kişi olarak kabul etmek için bir sebep yoktur. Yeni zorluklar yaratmış olmalarına gelince, bu hemen her bilgi alanında ortaya çıkmış bir durumdur. Kepler, Galileo yahut Newton'un bulgu ve açıklamaları (Hawking, 2017: 14-19) yeni soru ve zorlukları ve yeni cevap, arayış ve neticeleri ortaya çıkarmıştır. Tarihçiliğin yahut herhangi bir bilimsel alanın bir yüzyıldan sonra soru ve cevap üretmiş ve üzerine söylenecek bir sorun kalmamış olması “durgunluğa” delalet etmektedir. Veyne'in işaret ettiği tarihsel olduğunu ortaya koyarak zararsız hale getirme, yukarıda ifade edildiği gibi tarihi sınırlar ve atıl hale getirir. Bugün tarihin ilk çağlarından bugüne insana ve kurumlara dair çıkarımlar yapılmakta, tarihteki insanların ve kurumların serüveni, seyri anlatılmakta, bu verilerden çıkarımlarla gelecek tasavvuru yapılmaktadır. Bunların tamamını bir köşeye bırakmak insanın tarihe yönelme sebeplerinden önemli birini de ortadan kaldırmaktır. Nitekim tarih için toplumların hafızası olduğu ifade edilir ki Veyne

³ Bu eserlerden Türkçeye çevrilmiş, ne denli değerli olduklarını gösteren birkaçını zikretmekte fayda vardır. Bunlar Herder'in Tarih Felsefesi, Hegel'in Tarih Felsefesi ve Tarihte Akıl, Collingwood'un Tarih Tasarımı kitaplarıdır. Ayrıca Doğan Özlem'in Tarih Felsefesi ve Macit Gökberk'in Kant ve Herder'in Tarih Anlayışları eserleriyle Güçlü Ateşoğlu ile Doğan Özlem'in Tarih Felsefesi-Seçme metinler eserleri bu literatürün doğrudan kaynaklarıdır. Bu eserlere kaynakça kısmında yer verilmiştir.

hafızayı bir köşeye, “tarihselliğe” kapamak için taşları döşemeye çalışır gibidir ki bunun mümkünat dışı olduğu ifade edilebilir.

Veyne’in itiraz edilmesi gereken bir diğer yargısı “*Her şey seçilen olay örgüsüne bağlıdır; herhangi bir olgu kendi başına ne ilginçtir ne de değildir. Olay örgüsü olmaksızın olgu bir hiçtir*” (Veyne, 2014: 55) biçimindeki ayrıştırıcı zihninin ifadesidir. Bu iki olgunun diyalektik olduğunu, birini diğerine her zaman üstün tutulamayacağını ifade etmek gerekir. Kimi zaman olguların, olay örgüsünün oluşturulmasına katkı sağlayacağını unutmamak gerekir. Bu ifadenin son derece iddialı olduğu ve bu ölçüde de hatalı olduğu görülebilmektedir. Olay örgüsünün “seçilmesi” çoklukla tarihçinin keyfiyetinde değildir, dolayısıyla seçmeden söz etmek ekseriyetle nadirdir, olguların kendi başına varlığı, tarihçinin bugünle irtibatlandırması, bunun bağlamı söz konusu olduğunda ilginç olabilir. Misal vermek gerekirse 16. yüzyılda Papalığın mütemadiyen Haçlı seferleri çağrısı kendi başına oldukça ilginçtir ancak bunun tarihsel bađlamı⁴ da bir o kadar ilginçtir. İlk durumda Papalığın kutsal bir sefer arayışında olduğu yorumlanmaktadır ancak bağlama bakıldığında kendi sıkıntılarından kurtulmanın bir yolu olması hasebiyle ilginçleşmektedir. Buna karşın doğru olay örgüsünün, olguları tarihe uygun biçimde açıklayacağını da ifade etmekte fayda vardır.

Veyne “Olay Alanının Yapısı” alt başlığı altında “*Tarihçiler olay denen son derece nesnel alan... içinde keyiflerine göre çizdikleri güzergahların sayısı kadar çok olay örgüsü anlatırlar. Hiçbir tarihçi bu alanın bütününi betimlemez, çünkü bir güzergâh her yerden geçemez, tercih yapmak zorundadır; bu güzergâhlar ne hakikattir ne de Tarih.*” (Veyne, 2014: 60) savunusunda bulunur. Bu ifadenin tarihi “oyun”, tarihçiyi keyfine göre oynayan “oyuncu” mesabesine indirdiği açıktır. Kuşkusuz bilimsel maksatlar dışında tarihi kullananlar daima bulunur ancak bilimsel maksatlı tarihçi için olay örgülerinin “keyfine göre” çizilmesi söz konusu olmadığı gibi “sayısız” olay örgüsü de söz konusu değildir. Tarihçinin belirli seçimler yapması tarihçilik zaafi değildir, biyologlar yahut fizikçiler de biyolojinin, fiziğin tüm dallarıyla meşgul olmazlar. Seçme yahut konu sınırlaması ele alınan konuyu hakikat yahut tarih olmaktan çıkarmak için kâfi değildir. Ele alınan konu ve sınırların hakikati-tarihi olma iddiasını taşırlar. Veyne “*olay dediğimiz...gerçekliğin içinden serbestçe çekip aldığımız bir kesittir*” (Veyne, 2014: 60) ifadesiyle savını güçlendirmek istese de bunun da önemli ölçüde hatalı olduğu açıktır. Tarihçi, serbestçe seçip almaktan ziyade tarihsel kaynak, bilgi, anlatıların ışında ağırlık, önem

⁴ Setton, K. (1984). *Papacy And The Levant Volume 3 The Sixteenth Century*. Philadelphia: Ameri American Philosophical Society; Setton, K. (1997). *Papacy And The Levant Volume 2 The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society

gördüğü alanlara işaret eder. Veyne'in serbestçe çekme dediği işlem, tarihçinin kaynaklarının vereceği serbestlikten etkilenir. Vuku bulana uygun tarih anlatısı oluşturma peşindeki tarihçinin seçimi asla salt, tarihçinin kaynak ve metodolojiden bağımsız olmaz, bu unsurlar seçmeye ağırlıklarını olanca güçleriyle koyarlar.⁵ Veyne bu iddialarının neticesinde “*Olaysal olmayan tarih, bir tür teleskop etkisi yaratarak, gökyüzünde antikçağ astronomlarının bildikleri dışında milyonlarca yıldızı fark etmemizi ve takımyıldızlarla dolu gökyüzünden aldığımız kesitin öznel olduğunu anlamamızı sağladı*” (Veyne, 2014: 61) Bu yorumla olaysal olmayan tarihe dair hatalı bir çıkarımda bulunur. Çünkü olaysal olmayan tarih dediği alan, belirli olayların vuku bulması neticesinden etkilenirler. Mesela İngiltere’de vuku bulan 17. yüzyıl devrimi ve toprak çitlemelerinden (Polanyi, 2010) etkilen köylülerin “olaysal olmayan” tarihsel anlatımları, buna maruz kalanların yaşamı ve kaderi olaysal tarihten bağımsız düşünülemez, açıklanamaz, büyük oranda noksan kalır. Veyne’in bu bağlamdaki diğer iddialı ifadesine göre:

“..bütün "olgu"lann etrafı, örtük bir olaysal olmayan alanla çevrilidir ve onu geleneksel olarak oluşturulduğundan farklı bir şekilde oluşturmamıza olanak tanıyan da bu alandır. Sonuçta, "olgu", biz ne yaparsak o olduğuna göre, gerekli esnekliğe sahipsek, tarihle karşılaştırabileceğimiz disiplin edebiyat eleştirisidir.... yalnızca yeteneksiz eleştirmenler akademik dogmalarla, "olgu"larla yetinir” (Veyne, 2014: 72)

Oysa olguların etrafının bütünüyle olaysal olamayan alanla çevrili olduğunu iddia etmek insan eylemliliğine uymayan bir açıklama olması dolayısıyla tarihe de uymamaktadır. Olguların etrafı kısmen olaysal olmayan alanlardan oluşurken kısmen de olaysal alanlardan oluşur demek tarihe ve yaşama daha uygundur. Dolayısıyla farklı bir biçimde oluşturma, tarihçi için tarihsel konunun sınırlarıyla çevrilidir, farklılığın bir sınırı bulunur ve öyle ki kimi anlatılarda sadece nüanslar söz konusu olur ve çok büyük farklılıklar söz konusu olamayabilir. “*Olgu biz ne yaparsak o olduğuna göre*” ifadesiyse olguları tarihin bağlamından kopararak tarihselliğini bozmakta “gerekli esnekliğe sahipsek” ifadesi zımnen özneliği sınırsızlaştırmak anlamını taşır ki bu bilimsel maksatlı tarihçi için kabul edilebilir değildir. Bütün bunların nihayetinde tarihle karşılaştırılabilecek alanın edebiyat eleştirisi olmadığı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde sadece olgularla yetinen bir tarih yazımının da pek revaçta olmadığını belirtmek gerekir. Veyne her ne

⁵ Veyne başka bir vesileyle “*Tarihçi, olay nasıl olsun istiyorsa belgeler ve tanıklıkları o şekilde kesip biçer; işte bu yüzden bir olay asla aktörlerinin ve tanıklarının cogito'suyla çakışmaz.*” (64-65) İfadesinde bulunur. Bu biçimde ana fikri eleştirilmiş düşüncelerini tekrar ele alıp yeniden eleştirmeyeceğimizi ifade etmekte fayda var. Bu yönde bir tutum, bu makalenin sınırlarını ve maksadını aşmaktadır.

kadar pejoratif bir çabayla tarihçiliğe yüklense de eleştiri ve suçlamalarının uygun olmadığı görülmektedir.

Veyne;

“...tarihin derinliği yanılması, genel tarih yanılması, nesnenin yenilenmesi yanılması. Bakış açısı sözü, öznel ve erişilemez hakikat sözleriyle uyumlu gibi geliyor kulağa: "Bütün bakış açılan aynı değerdedir ve hakikati hiçbir zaman yakalayamayız, o hep daha derindedir." Aslında ay-altı alemin hiçbir yerde derinliği yoktur, yalnızca çok karmaşıktır; hakikatlere ulaşırsınız ama bunlar kısmi hakikatlerdir.” (s. 66)

Yargısında bulunurken de yanılmaya düştüğüne dair en ufak bir şüphe taşımaz. Saydığı ve yanılma olarak konumlandığı üç hususu tamamen öznel bir değerlendirmedir. Dolayısıyla bu alanlardaki külliyatın⁶ ve verdikleri kavrayışın bir kenara atılması, tarihin sığlaştırılmasıdır. Bütün bakış açılarının aynı değerde olduğunu savunmak da önemlilik ve baskınlığı, tarihte yaşamış, eylemde bulunmuşların önem atfetmelerini de göz ardı etmektir. Tarihi göz ardı etmektir. Tarihçiler kendi başlarına önem atfetmez, baskın olduklarını savunmazlar, bunlar tarih olayları ve kaynaklarından beslenirler. Mesela ekonominin tarihte başat olduğuna dair bakış açısıyla rüyaların tarihte başat olduğuna dair bir bakış açısı aynı değerde olmaz, tarihin bizzat kendisi bunu tekzip eden örneklerle doludur. Derinliğin olmadığı, karmaşıklığın olduğu tezi de yine kıyasa tabi tutup bir diğerini önemsizleştirmektedir. Oysa tarihte derinlik gibi karmaşıklık da vardır, derinlik arayışı, karmaşıklığa çözme yahut ona bir nizam verme arayışıdır aynı zamanda. Veyne’in bu ifadeleri; post-modernizmin kifayetsizlere ve düzeysizliğe açtığı kapıyı tarih için de sonuna kadar açmak; tarihi, tarihe yüklenmiş anlamı, arayışı, insanî iştiaqları yoksullaştırmaya fayda sağlamaktayken tarih kavrayışına, metodolojik yaklaşıma hiçbir katkı sunmuyor görünür.

Veyne bir unsuru diğerine gerekçesizce üstün tutarak dışarda bırakma eğilimine sahiptir. Buna örnek bir ifadesine göre;

“Atinalıları Yerlilere tercih...nedeni bazı oturmuş değerler değildir, tercih edilmeleri onları değer haline getirir. Haklı görülemeyecek...seçim, mümkün olan tüm tarih vizyonunu temellendirebilir.... bu tarihsel bilgi yaklaşımı, tarihyazımının bir doğruluk, hakikat normuna bağlı bir faaliyet olduğunu reddetmeyi gerektirir; tarihçi için bu normu herhangi bir akıl mahkemesine

⁶ 3 numaralı dipnotta sözü edilen, kaynakçada bir kısmına yer verilen eserler kastedilmektedir.

havale etmek imkânsızdır, zira bu mahkemenin kendisi de haklı gösterilemez bir kararla kurulmuş olacaktır” (s. 78).

Buradaki tercih edilmelerinin değer haline getirdiği ifadesi “tercih etme”yi değerden soyutlama hatasına⁷ düşürmektedir. Zira tercih etme değer atfetme yahut tarihsel bağlantı, tarihsel olay yahut yakınlıkla bağlantılı olabilmektedir. Avrupa tarihinin Yunan eserlerinin (Bernal, 1998) çevrilmesi, eleştirilmesiyle (Galileo, 2008) bağı söz konusudur. Dolayısıyla haklı görülemeyeceğini ifade etmek hatalıdır. Yani Veyne’in tarihten soyutladığı bu akıl yürütme neticesinde “tarih yazımının, hakikat normuna bağlı olmadığı teşhisi mantık hatasıdır. Zira bir konuyu seçmek, tarih yazımını bütünüyle doğruluk ve hakikat normundan soyutlamaya kâfi gelmez. Biyologlar, fizikçiler ve diğer tüm alanlardaki uzmanlar konu yahut periyot seçer ancak bu seçme, konuyu da doğruluk ve hakikate uygun olarak incelemeyeceği anlamına gelmez ve nitekim öyle de olmamaktadır.

Veyne göre; *“tarihsel olan ilginin doğası, tarihin özünden çıkarsanır. Tarih olmuş olan şeyi, sırf olmuş olduğu için anlatır...değerleri ve ibret meselesi gibi iki ilgi odağını yok sayar; menkıbevi ya da öğretici ve hoş değildir”* (Veyne, 2013: 81-82). Ancak tarihsel ilginin doğasını bu türden tek sebebe indirgemek doğru değildir. Kullanımı da tanımladığı minvalde değildir. Günümüzde tarihsel olanın sırf vuku bulduğu için anlatıldığını savunmak yetersizdir. Bu koşul, tarih olarak ele alınabilmesi için temel koşuldur. Oysa olmuş olanın, siyasal, etik, muhasebesel, süreçsel, hafıza oluşturma bağlamı gibi birçok maksatla ele alındığı görülmektedir. Veyne’in değerleri ve ibret meselesini yok sayması da aynı biçimde hatalıdır. Misalen Fransız İhtilâlî’nin diğer ihtilal hareketleri bağlamında değerlendirilmesi değer ve ibretten bağımsız olmadığı bilinir. Yine özellikle dinler tarihi söz konusu olduğunda bu durum kuvvetle geçerliliğini korumaktadır. Üstelik değer ve ibreti yalnızca “geleneksel” anlamda kavramak da hatalıdır. Marksist değer ve ibret anlayışı gibi modern değer yüklemeler de söz konusudur. Öğreticiliğin de tarihten soyutlanması özellikle 19. yüzyıl ihtilal ve devrimleri, reform hareketlerini açıklanamaz kılar. Veyne, bu ifadesiyle “yoksulca ütöpik” bir tarih kurgusu oluşturur ki bu

⁷ Bu bağlamda değerlendirilebilecek diğer bir ifadesine göre; *“Bilginin kendi amacı vardır ve bilgi, değerlere ilişkin değildir. Bunun kanıtı da Yunan tarihini yazma tarzımızdır. Güney Afrika yerlilerinin kavgalarını Atinalıların savaşlarıyla aynı kefeye koymak naiflikse, yalnızca Thukydides’in bilgi sunduğu Peloponnesos Savaşı’yla ilgilenmek için nasıl bir sebebimiz olabilir? Bu savaşın dünyanın kaderi üzerinde neredeyse hiçbir etkisi olmamıştır, oysaki Fransa’da yalnızca beş-altı uzman tarafından bilinen Helenistik devletler arasındaki savaşlar, Helenistik uygarlığın Asya karşısındaki kaderinde, bundan dolayı da Batı ve dünya uygarlığının kaderinde belirleyici rol oynamıştır. Afrikalı bir Thukydides çıkıp anlatmış olsaydı, Güney Afrika yerlileri arasındaki bir savaşa gösterilen ilgi ile Peloponnesos Savaşı’na gösterilen arasında bir fark olmayacaktı.”* (Veyne, 3024: 91) Yukarıdaki eleştiriler ışığında bu yargının hatası görülebilir. Buradaki “bilginin kendi amacı olduğu” ifadesinin ne kadar yersiz olduğu, bilgiyi üreten, değiştiren vd. insan eylemliliğinden soyutlanmasının da kavrayışı köreltici olduğunu vurgulamak ayrıca önemlidir.

oluşturmanın “insanın tarihini” ele alan “insan” için mümkün olmadığını ifade etmeye gerek dahi yoktur. Tarihin, insanî varoluşu tanımlayan özelliklerden olmadığı iddiası da doğruluğu kanıtlanamayacak bir önermedir. Oysa tarihin en eski dönemlerinden beri insanların tarihle çevrili olduğu aşıkardır. Özellikle yaratılış mitolojileri ve dünyanın nereden geldiği gibi anlatıların, tarihin başlarından beri var oldukları dikkate alındığında bu savın ne kadar hatalı olduğu ortaya çıkmaktadır. Veyne’in ifade ettiği gibi tarih yazımı hümanizm değildir ancak hümanizmi odağına alan tarih yazımı olabilir, maksadı olan bir ekol ortaya çıkabilir. Hümanist yaklaşımlı tarihçilerin yazımı tarihi de bu yönüyle etkileyebilmektedir. Anlatılıp aktarılan tarihe bu perspektiften bakılıp değerlendirilebilir ve bakılmadığı da kanıtlanamaz. Ancak bilinen tarihi süreci ele alan “insanlığın tarih hikayesi-tarihi- serüveni”⁸ olarak perspektif ortaya koymaya çalışan birçok çalışma vardır. En temelde kutsal kitaplarda da bu perspektif bulunur⁹ ve bu kitapların perspektifini taşıyan yabana atılamaz sayıda insan bulunur. Diğer yandan günümüzde özgüllüklerin değil tekilliklerin odağına alındığı münferit olay ve konuların ele alındığı tarih araştırmaları olduğunu da belirtmek gerekir. Bu konuda Veyne, yine iki seçenekten birini öne çıkararak diğerini görmezden gelme yahut önemsizleştirme yanılığısına düşmekte yahut bunu taktiksel olarak uygulamaktadır.

Veyne bu konu devamında tarihsel olayların genellikler içerisine sıkıştırılmayacağını ifade ederek sadece kısmen tipler halinde gruplanabileceğini ifade eder. Art arda gelişlerinin bir maksada yönelik olmadığını ve bilinen yasalarca yönlendirilmediğini savunur. Zira ona göre herşey farklılıktır ve her şeyi anlatmalıdır. Ardından “*Tarihçi, yalnızca tiplerle meşgul olan ve aynı hayvan türünün temsilcilerini tek tek betimleme kaygısı taşımayan doğa bilimciyi taklit edemez...olayların kendileri tekilliklerini korumakta ısrar ettikleri için..*” (Veyne, 2014: 92) iddiasında bulunur. Bu ifadeye karşılık olarak; tarihsel olayların genelleştirilmelere dahil edilmesin “sıkıştırılma” anlamına gelmediğini hatırlatmak gerekir. Olayların çeşitli veçheleri çeşitli genellemelere bağlam çerçevesinde, ilgileri ve kimi zaman zıtlıkları belirterek karşılaştırmada bulunmak üzere dahil edilebilirler. Kısmen tipler halinde toplanmaları, maksadı karşıladığı zaman sorundan ziyade yetkinlik ifadesi olabilir. Olayların ardardalığı da tarihsel faillerin amaçlılığını taşıdığı durumlarda (doğal olarak) amaca yönelik olur ve bu perspektifle

⁸ Burada bu geniş külliyatı vermek olanak dışıdır ancak Türkçeye tercüme edilmiş bazı eserler zikredilebilir. Aydon Cyril’in İnsanlık Tarihi, Andre Ribard’ın İnsanlık Tarihi, Henridk Williem Van Loon’un İnsanlığın Hikayesi, James Davis’in İnsanın Hikayesi bu bağlamda ilk akla gelenlerdir. Bu eserlerin paradigmatları, yaklaşımları kabul edilmeyebilir, hataları bulunabilir ancak tarih yazımında böyle bir kolu, perspektifi, paradigmatı olduğunu belirtmek gerekir.

⁹ Söylemez, Mehmet Mahfuz, “Kur’ân- Tarih İlişkisi Üzerine - On the Qur’an- History Relationship”. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, sy.7 (Aralık/December 2017); Kitabı Mukaddes (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2002).

okunması hatadan ziyade tarihsel gerçekliğe yaklaşmak bakımından başarılı olur. Tarihsel olup bitmelerin, yasalarca yönetildiğini savunan tarihçiler revaçta değildir. Bununla birlikte olayların meydana gelmesi ve kimi süreçlerde insanın tâbi olduğu yasaların olayların içerisinde yer alması ontolojik bir kaçınılmazlıktır. Her şey farklılıktır demek farklılıkları büyütüp temelleştirmektir, tarihçi farklılıkları işaret edebilir ancak onlara “her şey” muamelesi yapmak yerinde bir yaklaşım değildir. Veyne’in bu ifadedeki “her şeyi açıklamalıdır” cümlesi ne genellikle uğraşan tarihçinin maksadıdır ne de tarih araştırmasının doğasına uygundur. Doğa bilimcilerin günümüzde yalnızca tiplerle meşgul olmadığını, taksonominin doğa bilimin araçlarından “biri” olduğunu da hatırlatmak gerekir. Tiplerle meşgul olan tarihçiler de bulunabilir ve bu da doğa bilimciyi taklit ettiği anlamına gelmez zira doğa bilimcinin nesnesiyle tarihçinin nesnesi dahi önemli bir farklılık arz eder. Fakat bütün bunlar tarihçinin tipleri konu edinemeyeceği, taksonomiye başvuramayacağı anlamına gelmez. Örneğin 20. yüzyıl demokrasilerini yahut sosyalist ülkelerini sınıflandırması benzerlik ve farklılıkları göstermesi bakımından ufuk açıcı bir çalışma ortaya koymasını sağlayabilir. Nitekim Barrington Moore’un (Moore, 2012) çalışması da bu bağlamda önemli bir eser olarak konumlandırılmaya uygundur. Veyne’in, “olayların kendilerinin” tekilliklerini korumakta ısrar ettiklerine dair ifadesi de insan failliğini görünmez kılmaktadır. Olaylarda tekillikler bulunur ancak bu genelliklerin bulunmadığı anlamını taşımaz.

1.2. Tarih Bilgisinin Perspektif Yitirmesi

“Tarihyazımının İki İlkesi” (Veyne, 2014: 95) alt başlığı altında Veyne, tarihsel bilginin bin yıllık evrimine iki ilkenin damga vurduğunu savunur. Bunlardan ilki Yunanlılar dönemine rastlar ve tarihin milli yahut hanedana ait olmayıp menfaat gözetmeyen bilgi olduğudur. İkincisiyse ancak günümüzde tam olarak ortaya çıkan bütün olayların tarih addedilmeye uygun olduğu ilkesidir. Ve bu iki ilke birbirinden doğmaktadır. Geçmiş sadece merakla araştırıldığı takdirde bilgi özgül olanı bulabilir çünkü bir münferitliği diğeri karşısında seçmek için bir neden yoktur. Buradan hareketle Veyne “*Ondan sonra, tarihçi düşünmek için gerekli kavram ve kategorileri hazırlar hazırlamaz, her tür olgu tarihçinin ağına düşer: İktisadi ve dinsel olguları idrak edecek araçlara sahip olduğumuz andan itibaren bir iktisadi veya dinsel tarih olacaktır.*” (Veyne, 2014: 95). Bu yaklaşımın öncelikle Batı tarih yazımına dair bir tespit olduğunu belirtmek gerekir. İfade ettiği ilk ilke olan “*çıkar gözetmeyen bir bilgi*” olduğuna dair ifadesinin noksan olduğu barizdir. Zira kaynak yoksunluğu, söz konusu zamandaki tarih yazımının çıkar gözetmeden vuku bulmuş olduğunu iddia etmeye imkân vermemektedir. İkinci ilke olarak zikrettiği, tüm olayların tarih addedilmeye layık olduğu tezi de popülizm ve post-

modern yoksullaşmadan etkilenmiş bir yargı olduğunu dūřündürmektedir. Öncelikle dünya üzerindeki tüm olayların kayda geçirilmediğini belirtmek gerekir ki bundan daha önemlisi, büyük değişiklikler yaratan tarihsel olayların diğerleriyle eşdeğer tutulamayacağı gerçeğidir. Hergün işlenen cinayetlerin anlatacağı öykü ile barutun ateşli silahlarda kullanılması yahut atom bombasının icadının anlatacağı öykü tarihsel olarak eř değildir. Bilginin yalnızca merakla araştırılması önemlidir ancak sadece bunun özgül olanı tespiti sağladığı kanıtlanamaz bir iddiadır. Veyne ise hükmünün kanıt olduğu yargısıyla yazmaktadır. Bir mnferitliğin diğerine tercih edilmesi için bir sebep olmadığı iddiası da soyut olarak bir anlam taşır gözükse de ele alınan bir tarih konusu yahut döneme dair kayıt, iz, anlatılar tercihe sebep olacak nedenleri verme özelliğini taşır. Kaldı ki her zaman bir sebep diğerine tercih edilmeyebilir ve iki sebep de benzer oranda etken olabilir, görülebilir. Veyne'in bu unsurlardan birini diğerine üstün tutarak diğerini büyük oranda önemsizleştirme tutumu dūřnceyi de saptırabilme özelliği taşımaktadır.

Veyne'in *“tarihçi dūřnmek için gerekli kavram ve kategorileri hazırlar hazırlamaz, her tür olgu tarihçinin ağına düşer: İktisadi ve dinsel olguları idrak edecek araçlara sahip olduğumuz andan itibaren bir iktisadi veya dinsel tarih olacaktır”* (Veyne, 2014: 95) sözü tarihçinin balık avlama ekipmanlarıyla çalışır gibi çalıştığını savunur. Kimi tarihçiler böyle çalışabilir ancak tarihçinin kavram ve kategorileri ele alacağı yüzyıla, bölgeye göre önemli değişiklikler gösterme potansiyeli kaçınılmazdır. rnek olarak Meclis kavramını, kabileye yahut ilk çađa, bu çağdaki kimi uygarlıklara uygulaması olarak dışıdır. İfade ettiği *“iktisat”* kavramı dahi 19. yüzyıldan sonra gelişmiş bir alandır ve bu imgelemi taşır, anakronizme yol açma riskini barındırır. Bundan dolayı tarihçilerin; kavram ve kategorilerinin üzerinde çalışılan bölge, kültür ve dönemden hareketle de sınırlı yahut bunlarca belirlenmiş olması durumu bulunur ki bu anakronizme dūřmemek bakımından da oldukça sağlıklıdır. Fakat bu ifadeden de tarih yazımıyla gelişen kavram ve kategorileri tarihi değerlendirmede kullanılamayacağı anlamını çıkarmamak gerekir.

“Tarihsel bilinç” ya da “tarih bilinci” yoktur; tarihsel bilgi konusunda bilinç kelimesinden kaınılırsa bütün sis dağılır” (Veyne, 2014: 103) görüşünde olan Veyne, bu savunusuyla tarih bilincinin ortadan kalkmasıyla sisin değil, aklın ve rehberliğin ortadan kalkacağını görmez yahut önemsemez görünür, tarihi lleřtirmeye hizmet eder. İşçilerin kapitalizmin gelişmesi, nnc dünya ülkelerinin sömürgeleşme sürecine dair tarihsel bilinç yahut tarihçi bilinçten yoksun olmasının neticelerini dūřnmek bu tezin ne denli basit olduğunu

göstermeye yeterlidir. Son olarak, rehberlikleri güncel kabul ve takip bulan kutsal kitapların da tarih bilinci aşıladıklarını belirtmekte fayda var.

“Bilinç Tarihten Habersizdir” (Veyne, 2014: 104) alt başlığıyla bu konuda devam eden Veyne’in bu iddialı tezinin hiçbir kanıtı olmadığını, doğumdan itibaren insanın yalnızca kendi yaşantısıyla tarihle yoğrulmaya başladığına dair ontolojik gerçeği ve kolektif bellek durumuyla belirli tarihi anlatılarla yetişiyor olma durumunu (Halbwachs, 2019) hatırlatmak kâfidir. Ancak bu başlık altında ifade ettiği “*tarihin alanında sezgi olamaz, sadece yeniden inşa olabilir ve bu alanda rasyonel kesinlik, kaynağı bilinçten uzak olan bir olgu bilgisine yer açar. Bilincin bildiği tek şey zamanın akıp gittiğidir...*” (Veyne, 2014: 104) görüşünün de insan ontolojisiyle çeliştiğini ifade etmek gerekir. İnsan yaşantısında karşılaştıklarıyla sezgilerinde hareket yaşanır ve hakikate yakın tarih anlatısıyla tarihin kühüne vâkıf olmaya başlar. Tarihçilik alanında da belgeler, kanıtlar, anlatılar tarihçide sezgiler oluşturur. Bu sezgilerini yoklamak için başka kaynaklara başvurma yoluna giderek sezgilerinin doğrulandığını yahut yanlışlandığını, kısmen yaklaştığını belki bir yönüne vâkıf olduğunu görür. Bundan dolayı “yeniden inşa”nın sezgisiz nasıl mümkün olabileceği gibi çetin bir sorun ortaya çıkar. Dolayısıyla sezginin “yeniden inşa”nın çimentosu olduğunu ifade etmek hatalı olmaz. “Bilinçten uzak olgu bilgisi” ifadesinin ne denli yersiz olduğu da kendini gösterir zira olguları, bilinçten azade kılarak, tutarak tarih yazmak, üstelik rasyonel kesinlikten söz edebilmek olanak dışı görünmektedir. Nitekim tarih söz konusu olduğunda “rasyonel kesinlik”ten söz etmenin de yerli yerinde bir tanım olmadığı açıktır. En temelde konu “rasyonel kesinlik”ten söz etmeyi zorlaştıracak bir alan olabilir, kaynaklar buna imkân vermekten ekseriyetle uzak da olabilmektedir.

Diğer bir yaklaşımına göre; “*bir Dasein eski bir büfeye baktığında, bu mobilyanın kullanılmış olduğunu, eski olduğunu, kendisinden daha eski olduğunu söyleyebilir, ancak Heidegger’in iddia ettiğinin aksine, mobilyanın "tarihsel" olduğunu söyleyemez. Tarih, varoluşsal değil, kitabi bir kavramdır.*” (Veyne, 2014: 104) derken de insanın yaşantı halindeyken içinde olduğu tarihsellik durum yahut hissiyatını kanıtlanamayacak biçimde kitabi bir kavrama indirger, tarihin varoluşsal değil kitabi bir kavram olduğu iddiası kanıtlaması olanaksız bir spekülasyon olarak kalır. Eski, antika olanlar bireyde “tarihsellik duygusu”nu rücu ettirir” tezi de Veyne kadar kesin bir biçimde savunulabilir. Bu deneyimi yaşamamışsa Veyne’in reddiyesi haklılık kazanmaz zira kendisi “siyahilik” yahut “kadınlık” deneyimini yaşamaz ancak bu, reddiye için kâfi bir neden teşkil etmez.

“*Geçmişin bilgisi, erdemleriyle olduğu kadar kökeninde de bilinç yabancı, eyleme de kayıtsız olduğuna göre*” (Veyne, 2014: 108) derken de bireyin yaşarken, yakın geçmişin etkileri

altında kaldığını da yadsır görünür. Günümüzde tarih birikimiyle yakın geçmişin de geçmişiyle bireylerde bilinç oluşturmaktadır. İçinde bulunduğu duruma göre uyum yahut tepkisellik taşıyan bireyin, geçmiş bilgisiyle birlikte eylemde bulunurken geçmiş bilgisinin eyleme kayıtsız olduğunu ifade etmek oldukça yersiz bir tespittir. Özellikle modern öncesi dönem olan geçmişte kutsal kitapların geçmiş bilgisiyle perspektif edinmiş bireyleri de unutmamak gerekir. Son olarak geçmiş bilgisinin, fail olmaması dolayısıyla eyleme kayıtsızlığı yahut ciddiye alması gibi bir durumunun olamayacağını, Veyne'in mantık hatasına düştüğünü belirtmekte de fayda vardır. Ancak kişinin yorumlaması, tarihçinin değerlendirmesi geçmiş bilgisinde değişiklikler yaratır ki bu bağlamda geçmiş bilgisinin eyleme kayıtsız olmadığını, eylemden etkilenen bir ciheti olduğunu da eklemek gerekir.

“Tarihsel Bilginin Amaçları” kısmında “*Tarih, insanın mahrem varlığıyla ilgilenmez ve onun kendi hakkında taşıdığı duyguyu sarsmaz. O halde neden onun geçmişiyle ilgilenir? Kendisi de tarihsel olduğu için değil, çünkü doğayla da bir o kadar ilgilenir; bu ilginin iki sebebi vardır...*” (Veyne, 2014: 112) genellemesinin de yerinde olmadığını ifade etmek mümkündür zira söz konusu iki durum da bugün mevcuttur. İlk konu, methettiği arkadaşı Foucault'un eserlerinin¹⁰ de konusudur. İkinci husustaysa özellikle “tarih yanılığları”ndan uyandığı zaman önemli bir revizyon, bakış açısı edinebilme durumu söz konusu olacağını belirtmek gerekir. İnsanın doğayla ilgilenmesinin aynı sebep ve iştiyaktan beslendiğini iddia etmek de zordur ve doğayla bilimciler kadar ilgilenmezken tarihle tarihçiler kadar ilgilenme durumu da söz konusudur. İlgilerin itkilerini aynı kefeye koyma hatasına düşmektedir İnsanların tarihle sadece iki sebep dolayısıyla ilgilendiğini söylemek de indirgemeci bir yaklaşımdır.

1.3. Tarih'in Daraltılması

“Sahte Bir Sorun: Tarihin Doğuşu” gibi sansasyonel bir başlık altında “*tarih türünün kökenleri filolojik bir meseledir ve tarih felsefesini ilgilendirmez. Tarihteki her şey gibi tarih yazımının doğuşu da bir kazadır; tarih yazımı insan topluluklarının benlik bilincinden doğmaz, devletin ortaya çıkışına ya da siyasi bilincin kazanılmasına gölgesiymiş gibi eşlik etmez*” (Veyne, 2014: 113) cümlesiyle bir Ortaçağ Papası edasıyla kesin hükümde, yanılmazlık iddiasıyla bulunur. Tarihin ne filolojik bir mesele olduğu ne de tarih felsefesini ilgilendirmediği kesin yargıları Veyne'in otoritesinin kararı altında değildir. Kaza tanımlaması da tarihteki her şeyin kaza olduğu tanımı da orta karar bir düşünme sürecinin ürünü olarak değerlendirilmeyi

¹⁰ Kaynakça kısmında bu eserlere yer verilmiştir. Foucault'un eserleri Hapishanenin Doğuşu, Cinselliğin Tarihi, Deliliğin Tarihi gibi uzun tarihsel süreçleri ele almaktadır.

hak edecek ağırlığa sahip görünür. Henüz insan Tarih yazımının doğuşuna dair (Veyne'in ifade ettiği bağlamda) kesin hüküm verecek durumda olmadığı gibi bilgi ve veriye de sahip bulunulmamaktadır. Veyne fikir yürütmektedir, ancak onu kati-kuşkusuz hakikat olarak sunmaktadır.

“Tarih, yerleşmiş edebi biçimlerle, salt merakla hizmet eden entelektüel bir faaliyettir.” (Veyne, 2014, s. 119) ifadesinde bulunmak için hem geçmişte tarih yazarların hem de günümüzde tarih araştıranların durumundan bîhaber olmak gerekir. Özellikle günümüzde tarih yazımının edebi biçimlerden uzak olduğunu belirtmek gerekir. Tarihin hafıza oluşturmak, toprak iddialarını tarihsel meşruiyete dayandırmak, kitleleri mobilize etmek, çeşitli anlayışları tarihsellikle meşru kılmak gibi birçok maksatla tarih yazıldığını, birçok insanın meraktan ziyade tarih anlatılarına inançla hareket ettiğini, (Trouillot, 2015: 99) sorgulamadığını yani salt merakla hizmet eden entelektüel faaliyetten ziyade “araç” olarak inşa edip kullanıldığını da vurgulamak elzemdir.

“Kaldı ki tarih, yazıldıktan sonra hangi amaçların hizmetine sunulmak isteniyor olursa olsun, yazılırken yalnızca kendisi ve hakikati hedeflenerek yazılır; öyle olmasa ona tarih denmez.” (Veyne, 2014, s. 119) derken de Veyne hataya düştüğü gibi bütün tarihlerin yazılırken maksatlılıklardan uzak yazılıyor olduğunu sanmaktadır. Son olarak “öyle olmasa ona tarih denmez” derken, bir tarihçinin “ben tarih yazmadım” diyerek ortaya çıkmayacağını da unutmuş görünür. Salt siyasi amaçlı, çarpıtmalarla örülü tarihlerin dahi ekseriyetle kendilerini hakiki tarih iddiasıyla sundukları görülür. Benzer ve oldukça büyük bir hatasını “..çünkü tarih siyaset dışıdır. Tarih, zihnin kimyasının en zararsız ürünlerinden biridir. Tarih değer düşürür, tutkuyu yok eder, ama tarafgir hataların karşısına hakikati diktiği için değil de onun hakikati hep hüsrana uğrattığından...” (Veyne, 2014: 121) cümlelerinde görülmektedir. Esasen tarih ağırlıklı siyasettir (Attwood, 2005: 12) denildiğinde hakikatin bir yönü ifade edilmiş olur. Tarih kaynakları denilen kalıntılar geçmiş siyasilerin eserleri, siyasetlerinin bir parçası olduğu sıklıkla ifade edilmiştir. Bilimsel tarihçi siyasetten ari yazmaya çalışsa da kaynaklarının kaynağı genellikle siyasetin parçasıdır. Tarih, tarih içerisinde kullanım amacına bağlı olarak en zararlı ürünlerden biri olarak göstermiştir kendini. Yakın zamandaki en bilinen örneği Hitler'in tarihi kullanımınıdır. Yine kullanımı bağlamında tarih çeşitli değerleri yüceltir, tutkuları harekete geçirir ve hataların karşısına hakikati dikmek bir yana hakikatin karşısına hataları, manipülasyonları tarih olarak diker. Bu noktada hakikatin mütemadiyen hüsrana uğratıldığını ifade etmek hatalı değildir. Veyne, ideal bir bilimsel tarihi betimlemeye çalışır ancak karşı

karşıya kalınan “tarih”lerin bir kısmının özellikleri ve maksatlarını ifade etmemek hakiki hüsrana sebebiyet verebilir, tarihi göz açan değil göz oyan bir bilinçsizliğin aracı haline getirir.

“Gözlerimizin gördüğü dünyada, gelecek zorunsuzdur ve dolayısıyla kararın kendine ait bir varlık sebebi vardır.” (Veyne, 2014: 128) diyen Veyne’in bu cümlesi aslında son derece mantıklı görünür ancak bu ilk bakışa ait bir durumdur. Üzerine düşünöldüğünde gelecekte ne olacağını bilmek olanak dışı görünse de bütünüyle zorunsuzluktan söz etmek insan aklını küçümsemektir. Çünkü mevcut andaki tarafların eylem ve tutumlarının olası durumlarına dair öngöröde bulunma imkânı bulunur. (Tarihçilerin tarihsel birikimden de hareketle gelecek öngörüsüyle de ilgilenmeleri gerektiğini bu noktada ifade etmek gerekir.) Bu öngörö vasfı kişilerin eylem ve tutumlarını biçimlendirme özelliği de taşır. Yalnızca araya daima hesap edilmeyen, başlangıçta önemsenmeyen faktörlerin girerek etkili olma durumu bulunur ki bu da insani olayların ontolojosinin bir parçasıdır. Yine insan eylemliliği “kararın” kendine ait varlık sebebi türünden cümleleri anlamsız kılar. Kararın, insana ait varlık nedenlerinin “daima tespit edilememesi”nden söz etmek daha uygun görünmektedir. Bununla beraber metafizik etken ve müdahalelerin katiiyen olamayacağını ifade etmek de tarihçinin ispat edemeyeceği bir iddiadır. Tıpkı kararın kendine ait nedeni olduğunu tarihçinin ispat edememesi gibi.

Tarih alanında “özgürlük, rastlantı, sebepler ve amaçlar yan yana hüküm sürer” diyen Veyne’in bu teşhisiyse önem taşır. Ancak bu başarılı öngörö olamayacağı, bu türden çabalarda bulunulmaması anlamına gelmez, insan aklı ve duygularını kullanmayarak âtil kalmasını gerektirmez. Bundan dolayı Veyne’in “tarihsel açıklamanın övgüyü pek hak etmediğini ve günlük hayattaki ya da bu hayatı anlatan herhangi bir romandaki açıklamadan farklı olmadığını kabul etmek gerekir; yeterince belgelendirilmiş bir anlatıdan yayılan açıklıktır bu” (Veyne, 2014: 128). Cümlesinin hatalı olduğunu, tarihsel açıklamanın özüne yüklediği anlamın sınırlı ve derinlikten yoksun olmasından neşet ettiğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda benzerlik kurduğu gündelik hayattaki yorumların nitelik açısından farklılık taşıdığını ve romanların da kavrayış sağlama bakımından önemli farklılıklara sahip olduğunu hatırlatmak, tamamının aynı nitelikte olmadığını belirtmek gerekir ki tarih için de bu durum söz konusudur. Tarihsel açıklamanın konu ve tarihçiden, tarihçinin maksat ve maharetlerin bağımsız olamayacağı göz önüne alındığında Veyne’in tarih’i bu biçimde tekilleştirmesi ve niteliksizleştirmesinin yerinde ve haklı olmadığı rahatlıkla kendini gösterir. Bu kendini gösterme en bariz biçimiyle ilerleyen sayfalardaki şu cümlelerinde kendini göstermektedir: “..anlamadan ibaret olan ve kelimelerle yazılan tek bir tarih vardır; bazıları diğerlerinden daha genel ya da daha bilimsel olan birçok tarih türü ya da birçok farklı entelektüel etkinlik yoktur. Olay örgülerini anlamaktan başka ne

yapıyoruz ki? Ve anlamının iki şekli yoktur. (Veyne, 2014: 174-175). Bunun tarihçileri, maksatlarını, ciddiyetlerini, maharetlerini, siyasi ve ekonomik egemenlerle bağlarını görünmez kıldığı yadsınamazdır.

Veyne'in tarihçiliği yoksullaştıran bir diğer önemli ifadesine göre;

“Tarih, tümdengelim yapamayacağı ve  ng r de bulunamayacağı için açıklamaz. Tarihin açıklamaları olayı anlaşılır kılacak bir ilkeye gönderme yapmaz, açıklamalar tarihçinin anlatıya yüklediği anlamdan başka bir şey değildir. Açıklama bazen, soyutlamalar aleminden çekilip alınmış gibi görünebilir: Fransız İhtilali kapitalist burjuvazinin y kseli iyle açıklanır... İhtilal'in  yk lemesinin de bu sınıfin ya da temsilcilerinin devletin mekanizmalarını nasıl ele geçirdiğini gösterdiği anlamına gelir: İhtilal'in açıklaması,  zet'inden başka bir şey değildir” (Veyne, 2014: 129).

Öncelikle tarihçi tümdengelimle çalışmaz ancak bazı verilerin tarihçiye tümdengelim yapma olanağı verdiği durumlar olur ki Fransa'da burjuvazinin y kseli ine dair istatistikler yapılabilir. Bu, bir tarafa bırakılsa ve gerçekten tarihçi bu iki araçtan faydalanmasa da tarihin a ıklamayacağını savunmak için yeterli değildir, tarih diğer bilimlerin aynı araçları kullanmadığı için suçlanamaz. Onun nesnesine, konusuna, kaynaklarına has metotları bulunur. Açıklamaları tarihçiye anlatı, kaynak ve metotlarından gelir, dışarıdan, kaynak ve metotlardan bağımsız ortaya çıkmazlar. Veyne'in Fransız ihtilaliyle ilgili ifade ettiği ve  zet olarak nitelediği durum esasen “ zet” ile temeli birbirine karı tırmasından ileri gelmiş görünmektedir. İfade ettiğinin  zet olması için asgari 1789'la ba layan süreci aktarması gerekirdi. İtiraz ettiği husus ise söz konusu sürecin temeline dair bir açıklamadır. Kaldı ki burjuvazinin y kseli i açıklamalardan biridir, farklı tarihçiler farklı açıklamalar ve ve helere işaret edebilir. Sorun Veyne'in “bir açıklama” beklentisidir. Oysa tarihsel süreçlerin kendilerinde sadece bir etken bulunmaz. Kimi tarihçiler en ba atı ele alarak açıklarlar. Yukarıdaki cümlesini kanıtlamak isteyen Veyne Henri Pirenne'in Charlamagne ve Hz. Muhammed açıklamasını ele alır ki bu açıklamanın mükemmeli bir tarihsel açıklama olduğu ku kuludur. Yani Veyne, hasarlı bir kanıt üzerinden savını kanıtlamaya çalışır ve bu durum, tezinin diğer bir önemli zafiyetidir.

Veyne'in diğer bir zafiyeti “*Fransız Devrimi'nin açıklanmasını istediğimizde, 1789'un kendisinden tümdengelim yoluyla t reteceğimiz bir genel devrim teorisi ya da devrim kavramının bir izahını beklemeyiz, bu devrimin meydana gelmesine sebebiyet veren öncüllerin analizini isteriz.*” (Veyne, 2014: 129) Cümlesinde kendini son derece net bir biçimde gösterir.

Zira tündengelim “bir” örnek, olay yani yalnızca Fransız devriminden türetilemez çünkü tünden gelim için birden fazla örnek, veri (burada devrim) gerekir. Yalnız Fransız devriminden hareketle bir devrim izahı mümkündür ancak sağlık ve kıyası için diğer devrimlere dair izahlara da başvurulması ilkece gereklidir. “*bu devrimin meydana gelmesine sebebiyet veren öncüllerin analizini isteriz*” derken de esasen önceden reddettiği tarihin açıklama yapabilme özelliğinin bulunduğunu kendisi de kabul eder duruma düşer.

“*Yüzeysel neden bir diğerinden daha az etkili neden demek olmadığına göre, evrimin ana hatlarını... keşfedemeyiz.*” (Veyne, 2014: 146) ifadesi nedenler konusunda yanlış yaratmaktadır. Yaşama aykırı bir biçimde yüzeysel bir nedeni diğer nedenlerle eş tutmakta, dolayısıyla evrimin ana hatları konusunda hatalı bir çıkarıma düşer. Evrimin kendi içinde ana hatlarını keşfedemeyebilir ancak insan kendi bağlamında, kendisi için önemli ana hatları tespit etme potansiyeline sahiptir. Bu da güneş sisteminin samanyolu gezegeni dışında evrenin tamamı bağlamında konumlandırılmaması ama dünyayı diğer gezegenlere göre konumlandırıp anlamlandırması, açıklaması gibidir ve bunun insan için anlam ve faydası olduğu yadsınamazdır. Bu bağlamda;

“*1789 ve 1917 devrimleri gibi bazı olayların derin nedenleri olduğu doğrudur; ama tarihin...derin nedenler -burjuvazinin yükselişi ya da proletaryanın tarihsel misyonu- tarafından yönlendirildiği doğru değildir... Tarihi anlamak, yüzeysel çalkantının altında, derinliklerdeki büyük akıntıları görebilmek demek değildir; tarihin derinlikleri yoktur. Tarihin gerçekliğinin rasyonel olmadığı malumdur, tarihin kendisinin de daha makul olmadığını bilmek gerekir*” (Veyne, 2014: 146).

Çıkarımı da hatalı olduğu gibi tarihçiliği yoksullaştırıp yıkımına hizmet edecek türdendir. Çünkü “bazı olayların derin nedeni” olup diğerlerinin olmadığını kanıtlamak mümkün değildir. Her olayın nedenler hiyerarşisinde, kimi nedenler derin nedenler olma konumunu kazanırlar. Dolayısıyla tüm dünya tarihinin “bir derin nedeni” olmasa da derin nedenlerin baskın olarak var olduğu ortaya çıkar. Veyne’in buradaki sorunu, örnek verdiği “proletaryanın tarihsel misyonu” politikleşmiş söylemini, derin nedenleri reddetmek üzere seçip ardından reddetmesi, bu yolla derin nedenleri de hükümsüz kılmaya çalışmasıdır. Tarihsel dönem, olayların derin nedenleri bulunur, insani bir dürtü olarak aranır da. Kimi zaman anlam da yüklenir ancak bu tarihe gölge düşürmez zira bu diğer bilimlerde de olan bir durumdur. Galileo, Newton, Hubble dünya ve güneş sistemine dair keşiflerde bulunurken, açıklama yaparlarken daima Tanrı (Hawking, 2017: 14-21) gibi derin nedenlerden biriyle meşgul olmuş,

bu bağlamda açıklamalarda bulunmuşlardır. İnsan iştiyakı belki ontolojisinin bir yönünü tarihten soyutlamaya çalışması Veyne'in insana dair dar bir anlayıştan beslendiğini göstermektedir ki bu da tarih değerlendirmelerine yansımış görünmektedir.

“Tarihten daha somut hiçbir şey yoktur. Tarih üzerine fikirler, teoriler ve tasavvurlar, tarihsel bir eserin muhakkak ki ölü kısmıdır, aynen kalıtım teorisinin filanca romancının eserinin ölü kısmı olması gibi. Fikirler çok ilginç değildir...” (Veyne, 2014: 161) ifadesiyle bizzat çalışmasının önemsiz olduğunu iddia etmekte olduğunu bilincinde olmadığını düşündürür. Veyne'in ölü kısmı olarak konumlandığı unsurların tamamı 18. yüzyıldan sonra tarihin araştırılması, ilgi görmesi, tarih felsefesinin önem kazanması ve revaç bulması, tarih araştırmalarının zenginleşmesi, kavrayışı güçlendirmesi, tarihin ufku genişleten bir alan olarak zenginleşmesini sağlayan etkenler olarak tarih yazımını geliştirmişlerdir. Örnek verdiği kalıtım fikrinin, bir romancı tarafından nasıl işlendiği bağlamında ölü kısım olarak nitelenebilecektir. Veyne'in müteakip cümleleri de tarih anlayışının yüzeyselliğini aksettirmekten ibarettir.

Tarih konusundaki birçok meseleye kestirme bir biçimde “çözüm” sunan, bu çözümün temeli de görüldüğü üzere ikna edici açıklama ve gerekçelere dayanmayan reddiyeler olan Veyne göre *“tarihteki tek hakiki sorun kavramlar sorunudur”* (Veyne, 2014: 175). Kavramların sorunsallığı önemli olsa da Veyne'in tek sorun olarak nitelenmesi makul değildir, bunun en temel nedeni de bu önermeyi bütün tarihçilerin kabulü gibi kesin bir biçimde ifade ederek karar mercii gibi davranması olsa gerekir. İlk çağ yahut ortaçağ, sözlü tarih, olaysal-olaysal olmayan gibi tarihin her alanının kendi önemli sorunları bulunur. *“Bütün sınıflandırıcı kavramlar yanlıştır, çünkü hiçbir olay bir diğerine benzemez ve tarih, aynı olguların sürekli tekrarı değildir; sınıflandırıcı kavramların ortaya çıkardığı yanılsama böyle zannetmemize sebep olur.”* (Veyne, 2014: 185) diyen Veyne'in olaylar arasındaki nüansların, olgusalıkları bir bütün olarak baştan sona farklı kıldığı yanılgısına düştüğü görülür. Tarih, aynı olguların mütemadi tekrarı değildir ancak belirli temel olgular çerçevesindeki nüans ve farklılıklar tarihin bütünüyle benzersizliklerden mürekkep olduğu yanılgısını Veyne'de doğurmuştur. Örnek olarak verdiği “delilik” yahut “suç” çerçevesinde örnek vermek gerekirse deliliğin, çeşitli dönemlerde farklı biçimlerde görülüp muamele edildiği, anlam yüklenildiği bir durum olduğu doğrudur ancak insanlar arasında farklı bir bilinç hali ve eylem durumu olan bir olgu olduğu yadsınamaz. Tarih de bu olgunun çeşitli dönemlerde algılanışı, muamele biçimi ve nedenleri gibi durumları açıklamaya çalışır. Bu; kavramların tarihselliği, içeriği, imgelemine ortaya koyulması görevini getirir, kavramları bütünüyle yadsımayı, yanlış olarak nitelenmeyi gerektirmez. Cümlesine *“Varlık ve kimlik soyutlama yoluyla vardır, oysaki tarih yalnızca somut*

olanı bilmek ister.” (Veyne, 2014: 185) *İfadeleriyle* devam ederken varlık ve kimliğin yalnızca soyutlamadan ibaret olmadığını gözden kaçıır. Bu unsurların somutlukları da bulunur. Soyutlamalara yüklenen anlam ve imgelemler (mesela siyahi olmak) bütünüyle somutluktan kaynaklanmaz ancak somutluğa dayana cihetleri bulunur. Tarihçi soyut veçhesine yüklenen anlam, imgelem ve muameleyi de ele alır. Dolayısıyla tarih yalnızca somut olanla ilgilenmez. Siyahi olma somut durumuna dair tarihsel soyutlamalar, imgeler ve neticesi muameleler de tarihinin araştırması içerisinde dir.

Veyne “*dinden ya da devrimden değil de –tarih dűnyası birbirinin aynı nesnelere yerine, birbirine benzemesi mümkün tekil olaylarla dolu olduğu için- sadece Budizm dininden ya da 1789 devriminden söz etmeye karar vermek sorunu büyük oranda çözer*” (Veyne, 2014: 185) iddiasında bulunur ancak bunun kavram sorunuyla ilgili olmadığını belirtmek gerekir. Temelde unsurlar, nüanslarla ilgilidir çünkü insan tarihinin bir olgusu dindir, dinler arasında nüanslar bulunur ve -tamamı olmasa da- dinler tarihi uzmanları¹¹ Budizm’i anlatırken içeriği, mahiyeti, farklı, temelleri gibi unsurları ayrıca dikkate alırlar. Veyne’in önerisi tarihi anlamayı zorlaştırıcı duvarlar örmeyi getirir ki bunun tarihi anlama ve düşünme üzerine bir yavanlık getireceği şüphesizdir. Birbirine benzemesi mümkün tekil olaylardan söz ederken, birbirine benzeyen tekilliklerin genellik olanağı verdiğini ve bunun tarihi anlamak için önem arz ettiğini görmez yahut görmezden gelirken de aynı hataya düşer.

Bu bağlamda “*Bütün din kavrayışlarının ve bütün tarihsel dinlerin ötesinde, dinin özünü oluşturan tanımlanabilir bir çekirdek yoktur; din duygusunun kendisi de diğerleri gibi çeşitlilik gösterir*” (Veyne, 2014: 188) cümlesiyle savını güçlendirmeye çalışır. Ancak burada dinin özü yahut din duygusunun çeşitliliği, kavramsal bir sorun değil, insanlar arasındaki farklılıktan kaynaklanır. Dinsel duygular insanlar arasında farklı biçimde ve derinlikte deneyimlenir ancak “din duygusu” kavramıyla bizzat Veyne tarafından da kavramla açıklanır ki bunun başka bir yolu yoktur. “Dinin özü”nü oluşturan tanımlanabilir bir çekirdek düşünsel bir arayıştır, dinler tarihi uzmanlarının bu konuda fikri, cevabı da olabilir ancak olmadığına Veyne’in ifadesi spekülasyondan ibaret görünmektedir.

Veyne’in üstünkörü yaklaştığı diğer bir husus tarihsel deneyimdir. Ona göre; “*tarihsel deneyim, bir tarihinin kendi hayatında sağdan soldan, okurlarından, ahbaplıklarından öğrenebileceği her şeyden oluşur*” (Veyne, 2014: 210) Bu tanımlama örnek olarak meclis-saray entrikaları, politik çekişme, sömürge valilerinin içerisinde ve anlayışında olmayan tarihçi için

¹¹ Kaynakça’da yer verilen Mircea Eliade’nin eserleri dűnyada da ün kazanmış başarılı bir çalışma olarak örnek verilebilir.

yetersiz bir tanımlamadır. Tarihçi yaşamı ve tarihi salt kendi yaşam deneyiminden hareketle değerlendirirse tarihçilik yapamaz. Tarihsel deneyimi de yaşam deneyiminden türemez. Tarihin ele aldığı olayların, günümüz tarihçisinin gündelik yaşam deneyiminden oldukça farklı olduğunu da unutmamak gerekir. Nitekim kendisi başka bir bağlamda “deneyimlerin çeşitliliğinden (Veyne, 2014: 212-213) söz eder.

“*Tarih yazımının özeti, geçmişin gündelik sıradanlığını yeniden yaratmaktır. Hatta..sıradanlık duygusuna sahip olmak iyi tarihçiyi o kadar iyi olmayan tarihçiden şaşmaz biçimde ayırır.*” (Veyne, 2014: 231) derken de Veyne’in son derece basit bir özette bulunduğu yadsınamaz. Tarihçilerin en fazla üzerinde durduğu hanedanlıklar, krallıklar ve entrikalar, politikalar, savaşlar, katliamlar, cellatların eylemleri, sömürgeciler, toplu öldürmeler, salgın hastalıklar, isyanlar gibi konuları “gündelik hayatın sıradanlığı” olarak nitelemek nasıl mümkün olabilir anlamak mümkün değildir. Sıradanlık duygusuna sahiplikle ilgili ifadesi, kendisinin ifade ettiği gibi ileri giden bir yargıdır. Tarihteki insanlığın yukarıda sayılan ve sayılmayan birçok durumu “sıradan” olarak telakki eden bir tarihçinin her şeyi meşru, olanaklı, yapılabilir görmesi de peşinden gelebilir ki bu kabul edilebilir değildir. Meydanlarda işlenmiş infazlar, günümüzde de olan işkenceler sıradanlık duygusuyla yaklaşırsa kişiyi tarihçiden çok vahşi kılar. Aksine, tarihin sıradan olanlarla daha az ilgilendiği de vakiadır.

Veyne’in tarihçiliği yoksullaştıran diğer bir ifadesine göre “*tarihçinin görevi, ideolojilerin iç yüzünü göstermek, arkalarında, sakladıklarını ifşa etmek.bu sakladıklarının ne olduğunu söylemek değildir.*” (Veyne, 2014: 231) Oysa tarihin anlatması ve açıklaması, “tarih”i aktarması için bu husus olmazsa olmazlardan biridir. Aksi halde anlatılanın “tarih” olmaktan çıkacağını söylemeye bile gerek yoktur. Kimi durumlarda tarih, tam olarak ifşa edilendir. Veyne’in buyurduğu üzere “*bir slogan ya da atasözüne, teorik bir inceleme gibi ya da söyleyeni ele veren bir tonlama gibi davranılmaz*” (Veyne, 2014: 235) ise *tarihsel* insan, fail ve neden sonuç açıklanamaz. Böyle olunca ele alınan da tarih olmaktan çıkar ve gerçekten edebiyat olur ki edebiyatın da kalitesiz kısmına tekabül edebilir.

“Başkasını Anlama” alt başlığı “*mademki baltanın maksadı olmadığını, insanınsa olduğunu biliyoruz ve.. biz de insanız, bundan öncelikle, insan ve işleri hakkındaki bilgimizin doğa hakkındaki bilgimizle aynı yolu izlemediği ve birden fazla akıl olduğu sonucunu çıkarmak gerekmez mi?*” (Veyne, 2014: 235) ifadesiyle başlar ve Dilthey eleştirisine dönüşerek yine üstünkörü bir açıklamaya varır. Dilthey’in yaklaşımı eleştirilebilir ancak Veyne, Diltheyci anlama yönteminin kaba psikoloji yahut önyargılarımızın maskesinden ibaret olduğunu (Veyne, 2014: 237) ifade eder, başarısız anlamalara dair örneklerle bu savını desteklemek ister.

Buna karşın baltanın maksadının, onu üreten ve kullanan insanın maksadına sahip olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Dilthey'in (Dilthey, 2011) tarihçinin, insan olarak nesnesi olanın da insan olmasından hareketle özdeşliği bulunduğunu, bunun da anlamayı kolaylaştırdığına dair ontolojik yönü işaret ettiğini gözden kaçırmamak gerekir. Kaba psikolojik açıklamalar ve ön yargıların Dilthey'in işaret ettiği ontolojik yönü bir kenara bırakmak için neden teşkil ettiği, bunlardan ibaret olduğu söylenemez. Veyne'in yaptığı, hatalı bir özdeşleşmedir. Eleştirilmesi gereken, kaba psikolojik yargılar ve önyargılar ve bunların hatalı özdeşleştirilmeleri olmalıdır. Fakat yukarıda görüldüğu gibi insanı-tarihi "tarihsellik" deposuna tıķıp neredeyse boğan bir tarih anlayışının da bunu yapmayacağı, yapmayı düşünmeyeceği anlaşılmaktadır.

Veyne'in kabul edilebilir olmayan diğer bir savına göre; "*İnsanın eylemi, bu eylem hakkındaki bilincini bir hayli aşar; insanın yaptıklarının büyük kısmının düşünce ya da duygu karşılığı yoktur.*" (Veyne, 2014: 252). Buradaki "bir hayli aşar" ve büyük kısmının düşünce-duygu karşılığı olmadığı savının abartıldığını belirtmek gerekir. Bu savı kabul etmek, insanın büyük oranda bilinçsiz-hissiz olduğunu kabul etmek anlamına gelir ki bu durumda tarih incelemeleri bir tarafa gündelik hayatta dahi birçok çabanın, kabahatin, suçun bilinçsizlikten ileri geldiğini kabul etmek demektir. Bu durumda birçok meşguliyet ve kuruma da son vermek gerekirdi. Görüşlerini, vurgulamak yahut öne çıkarmak istediği savları güçlendirmek için bazı önemli unsurları yadsıma, reddetme yoluyla güçlendirmek isteyen Veyne'in buna benzer yaklaşımı oldukça fazladır.

Veyne'in Burada ele alınmadan geçilemeyecek en önemli yoksullaştırıcı-yıkıcı yaklaşımına göre;

"Tarihin..eleştirisi vardır.. yöntemi yoktur, çünkü anlamanın yöntemi yoktur...herkes doğaçlama tarihçilik yapabilir, daha doğrusu tarih, yöntem olmadığı için kültürlü olmayı gerektirmeseydi yapabilirdi. Bu tarihsel kültür..sürekli gelişti ve son bir-iki yüzyıldır dişe dokunur bir hale geldi; bizim homo historicus hakkındaki bilgimiz Thukydides'in ya da Voltaire' inkinden zengin. Fakat bu bir kültürdür, bilgi değil; bir konuyu kullanmayı, insana dair gitgide daha fazla soru sormayı içerir, cevap vermeyi değil." (s. 279)

Bu yorumlama bağlamında, yöntemin varlığı hususuna yukarıda değinildiği için diğer konuları değerlendirmek önem arz etmektedir. Kolektif bellek çalışmalarına bakarak, herkesin doğaçlama tarihçilik yaparsa tarihin ne denli bayağılaşacağını görmek mümkündür. Tarihçilikten uzak, kolektif bellek sahibi bireylerin ekseriyetle nesnellikten ve eleştirellikten

uzak, adanmış tek bir bakış açısına sahip, anakronizmi güçlü, belirsizliklere tahammülsüz olması gibi önemli vasıflardan yoksun olduğu (Wertsch, 2004: 20) bulgulanmıştır. Yukarıda sıraladığımız kimi yöntemlerin yokluğunda tarihin bugünkü açıklayıcılık ve kavrayıcılığa sahip hale gelemeyeceği de açıktır. Bu son iki yüzyıldaki gelişmeleri “kültür” kategorisi altına sokmak mantıkla oynamaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Tek hücreli bir canlıyı memeliler kategorisine sokmakla benzer bir durumdur. Ancak tarih yöntemlerinin kültürel bir gelişme olduğu da doğrudur fakat “yöntem kültürü”dür ve bu da yöntemsizlik anlamına gelmemektedir. Daha fazla soru sorulduğu da doğrudur ancak cevaplar da alınmıştır. Veyne’in cevap verme değil derken yine retorikten faydalanarak savını öne çıkarmaya yahut sansasyonellikle ilgi çekme peşinde olduğu düşünölmeye müsaittir.

Veyne tarihin, esas hatayı ifade ettiklerinden ziyade kendine sormayı akıl etmedikleriyle işlediğini (Veyne, 2014: 294) söylerken de bu bir hataysa diğer bilimsel arayışlarda da bu durumun geçerli olduğunun bilincinde gözükmez. Sorunun ortaya çıkması için, soruyu ortaya çıkaracak izlerin ve unsurların da olması öncelikle gereklidir. Newton’un yerçekimini açıklaması Kopernik-Kepler-Galileo’nun ortaya çıkardıkları ve çözüm getirdikleri, getirmedikleri yani izlerden, unsurlardan etkilenmiş, neticesi olmuştur (Hawking, 2017: 14-19). Yani sorular da zamanla başka icracılara sorulur ve bağımsız olarak, hiçlikten ortaya çıkmazlar. Bu bağlamda eleştirilmesi gereken diğer bir ifadesine göreyse “*Tarih olayları anlatır, bunları iki şekilde kullanır, bu olaylar hakkında bir şeyleri açığa vurmaz. Vuku bulmuş şeyleri tekrar eder, bu yönüyle de vuku bulmuş olanın arkasında saklanana açığa vuran bilimin tam tersidir.*” (Veyne, 2014: 304) Tarihin olayları anlattığı doğru bir önermedir ancak olaylar hakkında açığa vurmaları da söz konusudur. Veyne’in zıt bir durum gibi ele alması anlaşılabilir değildir. Yahut tarih yazımından açığa vurmamayı bekler, telkin eder. Bu da tarihin göz açan değil zihin bulandıran olmasını istemektir ki birçok ilkeli tarihçi için bunun söz konusu olması mümkün değildir. Yahut bilimsel olmadığını ispat etmek için retoriğe başvurmaktadır ancak bunda başarısız olduğu da aşıkardır. Açığa vuran tarihlere dair sayısız örnekler verilebilir ancak bu çalışmanın hacmi buna imkân vermemektedir. Burada sadece Constantin Bağışını yeniden hatırlatmakla iktifa edelim.

Sonuç

Kitabın müteakip kısmı tarihin bilim olup olmadığına dair tartışma bağlamındadır ve Veyne bilim olmadığını savunmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada bu konuya girilmemiştir zira tarihin bilim olup olmadığı hususu oldukça tartışmalı ve üzerinde düşünölməsi kadar uzmanlık da gerektiren bir konudur. Bu hususta kesin bir hükme sahip olmamak da bu konuyu ele almaya

engel teşkil etmiştir. Bu makaledeki değerlendirmeler tarih araştırmalarımın edindiğim deneyimler, tarih felsefesi ve metodolojisine dair okumalardan edindiğim birikimler, bu süreçte oluşan kişisel çıkarım ve düşünceler bağlamında yapılmıştır.

Görüleceği gibi Veyne'in yaklaşımı kavrayışı budayan, tarihi yavanlaştıran birçok unsuru barındırır ve bunlara işaret edilmesi gerekir. Tarih metodolojisinin gelişebilmesi için bu olmazsa olmaz bir tutumdur zira ülkemizde özellikle Batı'dan gelen birçok yorum, çıkarım, yaklaşım olduğu gibi benimsenmektedir. Bu benimseme durumu kimi zaman yetkinleşmeyi sağlasa da kimi zaman yetersizleşmeye yol açmaktadır. Veyne'in yaklaşımıysa gelişmeleriyle daha da yetkinleşen tarihi, yıkıma uğratacak anlayışları oldukça baskın olarak içermektedir. Bu çalışma, bu sebeple de hazırlanmıştır. Ancak bu çalışma Veyne'in eserinin eksiksiz ve kusursuz bir gözden geçirildiği iddiasında değildir. Şüphesiz başka araştırmacılar önemli diğer noktaları görüp işaret ve tadil edeceklerdir. Bu görevin ne denli zaruri olduğu da buraya kadar gösterilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Alatlı, A. (2014). *Batı'ya yön veren metinler C.2: Rönesans / Protestan Reformu Erken Dönem / Modern Dönem / Bilim Çağı (1350-1650)*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Attwood, B. (2005). *Telling the truth about Aboriginal history*. Allen & Unwin, Australia.
- Aydon, C. (2015) *İnsanlık Tarihi*, I. Yıldız (Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Aysevener, K. (2015). *Tarih felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bernal, M. (1998). *Kara Atena*, Ö. Buze (Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Boyer, P - Wertsch, J. (2015). *Zihinde ve kültürde bellek*, Y.A. Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Carr, E. H. (2018). *Tarih nedir*, G. Gürtürk, (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Collingwood, R. G. (2015). *Tarih tasarımı*, K. Dinçer (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Davis, J. C. (2019). *İnsanın hikâyesi /Taş devrinden bugüne hikâyemiz*, B. Bıçakçı (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Dilthey, W. (2011). *Hermeneutik ve tin bilimleri*, D. Özlem (Çev.). İstanbul: Notos Kitap.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel inançlar ve Düşünceler Tarihi-Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna*, A. Berktaş (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2003-a). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi-Muhammed'den reform Çağına*, A.Berktaş (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Foucault, M. (1995). *Akıl ve akıl bozukluğu / Klasik çağda deliliğin tarihi*, M.A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2023). *Cinselliğin tarihi*, H. U. Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (200). *Hapishanenin doğuşu*, M. A. Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Galilei, G. (2008). *İki büyük Dünya sistemi hakkında diyalog*, R. Aşçıoğlu (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gökberk, M. (1997). *Kant ve Herder'in tarih anlayışları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Halbwachs, M. (2019). *Kolektif bellek.*, Z. Karagöz (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hawking, S. (2017). *Zamanın kısa tarihi*, B Gönülşen (Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2010). *Tarih felsefesi*, A.Yardımlı (Çev.) İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2014). *Tarihte akıl*, Ö. Sözer (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Herder, J. G. (2020). *Tarih felsefesi*, B. Arvasi (Çev.). Ankara: Doğu Batı, Yayınları.
- Kutsal Kitap: *Tevrat*, Zebur İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2002.
- Moore, B. (2012). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal kökenleri*, Ş.Tekeli-A. Şenel (Çev.). Ankara: İmge Yayınları.

-
- Özlem, D.- Ateşoğlu, G. (Haz.), Tarih felsefesi-Seçme metinler. Ankara: Doğu Batı Yayınları,2017
- Özlem, D. (2010). Tarih felsefesi, İstanbul: Notos Yayıncılık.
- Polanyi, K. (2010). *Büyük dönüşüm.*, A. Buğra (ev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ribard, A. (2010). *İnsanlık tarihi- 2 cilt*, N. Işık (ev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Setton, K. (1997). *Papacy And The Levant Volume 2 The Fifteenth Century*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Setton, K. (1984). *Papacy And The Levant Volume 3 The Sixteenth Century*. Philadelphia: Ameri American Philosophical Society.
- Söylemez, M. M. (2017). “Kur’ân- Tarih İlişkisi Üzerine”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 /7 (2017), 13-44.
- Trouillot, M. R. (2015). Geçmişi susturmak, S. O. Zeybek (ev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Van Loon, H. W. (2021). *İnsanlığın hikayesi*, D. Satılmış (ev.). İstanbul: Dorlion Yayınları.
- Veyne, P. (2014). *Tarih nasıl yazılır*, N. Özyıldırım (ev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wertsch, J. (2004). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.